

ANKARA ANITI'NİN (MONUMENTUM ANCYRANUM) İLK CAPUT'UNDA DEĞİNİLEN İ.Ö. 44 VE 43 YILI OLAYLARI

MEHMET ÖZAKTÜRK

ÖNSÖZ

Augustus'un *Monumentum Ancyranum*'un birinci caput'unda sözünü ettiği olayları iki ana bölüme ayırabiliriz. Birinci bölüme, Caesar'ın öldürülmesi üzerine Octavius'un (Augustus) İtalya'ya gelişinden ve Antonius'la arasının açılmasından sonra, Mutina savaşının bitimine dek gelişen olayları koyabiliriz. Bu olaylara caput'un birinci, ikinci ve üçüncü tümcelerinde değinilmektedir: Octavianus'un (Augustus) özel durumu, ordu kurmak için tek başına girişimleri, bu orduyla senatonun hizmetinde Antonius'a karşı savaşması, karşılığında senatodan ayrıcalıklar ve onur ödülleri alması. İkinci bölümde ise, onun artık senatoya başkaldırdığı, askeri güçle kendini konsül ve triumvir seçtiği değişik bir dönemin olayları konu edilmektedir. Bu caput'un son tümcesinde değinilen ve İ.Ö. 43 yılının ikinci yarısında gelişen bu olaylar büyük ölçüde Mutina savaşının hemen ardından ortaya çıkan koşullara bağlıdır, ama Mutina savaşı öncesi duruma ve bu savaşın amacına ters düşer bir biçimde gelişmiştir. Dostlar düşman, düşmanlar dost olmuştur. Augustus'un senatoya karşı tutumundaki değişikliğin de büyük ölçüde etken olduğu bu olayların ayrı bir makalede kapsamlı bir biçimde incelenmesinin daha iyi olacağı görüşüyle bu araştırmamın konusunu Mutina savaşının sonuna dek gelişen olaylarla sınırladım.

Cicero'nun *Philippicae* söylevleri ayrıca *ad Familiares* içinde yer alan, o zamanın komutanlarından (örneğin Lepidus, Plancus, Cornificius, Brutus ve Cassius) aldığı ve onlara yazdığı mektuplar birinci elden kaynak durumundadır. Bunlar, İ.Ö. 43 yazına değin Augustus, girişimleri ve zamanın olayları üzerine yeterli bilgi vermektedir. İkinci elden kaynak olarak Livius'un eserinin özeti (*Periokhae* ya da *Epitome*) ve Velleius Paternulus'un tarih yapıtı bulunmaktadır. Olasılıkla bu iki yazar büyük ölçüde Augustus'un Anı kitabından yararlanmışlardır. Suetonius, *Vita Augusti* önemli bilgiler vermektedir; ileri gelen, yetkili kişilerin adları kaynakça olarak belirtilmiştir. Fakat özellikle kronolojik bakımdan tam bir düzen ve bütünlük göstermemekte-

dir. M. Plutarkhos'un *Cicero*, *M. Brutus* ve *M. Antonius* adlı biyografi yapıtları arasında M. Antonius'un yaşamını anlatanı, konumuz için oldukça yararlıdır. Appianos'un Roma iç savaşlarını (*B.C.*) konu eden eseri ve Dio Cassius'un Roma Tarihi (*Hist. Rom.*) en değerli kaynaklardır. Bunlardan birincisi (özellikle *B.C.* II. 116 - V. 145) büyük ölçüde Asinius Pollio'nun iç savaşlarla ilgili tarih yapıtından, ayrıca Messalla ve Augustus'un yazılarından yararlanmıştır. Dio Cassius'un Roma Tarihi (XLV. 20 - LVII) olayların ayrıntılarına girmeden ana çizgilerini vermektedir; yazar olaylara kendi görüş açısından bakmaktadır; her iki tarafın propagandalarına da oldukça yer vermektedir.

I. Annos undeviginti natus exercitum privato consilio et privata impensa comparavi, per quem rem publicam a dominatione factionis oppressam in libertatem vindicavi. 2. Eo nomine senatus decretis honorificis in ordinem suum me adlegit C. Pansa et A. Hirtio consulibus, consularem locum sententiae ferendae tribuens et imperium mihi dedit. 3. Res publica ne quid detrimenti caperet me pro praetore simul cum consulibus providere iussit. 4. Populus autem eodem anno me consulem, cum consul uterque in bello cecidisset et triumvirum rei publicae constituendae creavit.

“Ondokuz yaşında, kendi kararım ve kendi kesemden harcamalarda bulunarak bir ordu kurdum; bu ordu sayesinde yönetici siyasal bir kesimin boyunduruğu altında ezilen devleti yeniden özgürlüğe kavuşturdum. Bundan dolayı, C. Pansa'nın ve A. Hirtius'un konsüllüğü sırasında Senato beni onurlandıran kararlarıyla üyeleri arasına seçti. Bana konsüllük yapmış olanlarla birlikte oy kullanma hakkı bağışlarken orduya komuta etme yetkisi de verdi. Devlet herhangi bir zarar görmesin diye, benim konsüllerle birlikte *pro praetor* olarak önlem almamı buyurdu. Aynı yıl her iki konsül de savaşta ölünce, halk (meclisi) beni konsül ve devleti yeniden kuracak üç adamdan biri (triumvir) seçti”.

C. Octavius, İ.Ö. 23 Eylül 63 günü doğmuştur¹. Diktatör Julius Caesar'ın kız kardeşi Julia'nın kızı olan Atia'nın oğludur. Babası Octavius İ.Ö. 58 yılında ölmüştür. Julius Caesar Roma senatosunda Pompeius heykelinin dibinde M. Brutus ve C. Cassius önderliğindeki tertipçiler tarafından İ.Ö. 15 Mart 44 günü öldürüldüğünde, Octavius askeri eğitim amacıyla Makedonia'daki Apollonia kentinde bulunuyordu². Bu olay sırasında onsekiz yaşın-

¹ Cicero, *Phil.* III. 15 ve 17; Plut., *Antonius*, XI ve XVI.

² Dio Cass., *Hist. Rom.* XLV.3.1; App., *B.C.* III. 9.

daydı ve ondokuzuna girmesi için daha altı ay sekiz günü vardı³. J. Caesar'ın öldürüldüğünü, vasiyetnamesinde onu evlat edindiğini, yönetimi ve varlığının dörtte üçünü ona bıraktığını öğrenince,⁴ harekete geçmiştir. Octavius, annesi Atia ve üvey babası Philippus'un onu böylesine tehlikeli bir kalıta sahip çıkmaması için uyarmasına karşın⁵, şansını denemeye karar vermiştir. İ.Ö. Nisan 44 de gizlice Brundisium yakınındaki Lupae kasabasına ayak basmıştır⁶ ve Gaius Julius Caesar (Octavianus) adını almıştır⁷. Böylece kendini bu yöredeki, özellikle de Brundisium'daki lejyonlara Julius Caesar'ın oğlu ve kalıtıcısı olarak tanıtmıştır. Bu davranışı hem onun ilerisi için güttüğü amacını açıklıyordu hem de Julius Caesar yanlısı kişileri kendi yanına çekmek için psikolojik bir önem taşıyordu. Appianos'un anlattığına göre (App. B.C. III. 11), her taraftan çok sayıda insan doğrudan doğruya onun yanına J. Caesar'ın oğlu diye koşup gelmeye başlamıştır. Bunlardan kimileri J. Caesar'ın yakın arkadaşları idi, kimileri ise onun tarafından azat edilmiş köleler ve onun askerleriydi. Bu askerler Makedonia'daki orduya araç gereç ve para sağlamakla görevliydi. Başka bir kesim ise öbür yörelerden toplanan para ve vergileri Brundisium'a getiriyordu. Bu yöredeki lejyonlar onu önder olarak selamlamışlar ve ona, eski komutanları J. Caesar'ın öcünü alması için, yardım sözü vermişlerdir. Fakat Octavianus ılımlı bir tavır takınmış ve onların önerisini o an için geri çevirmiştir. 18 Nisan'da Cicero ile Puteoli'de buluşmuştur; onu büyük bir ilgi ve saygıyla ağırlamıştır. Cicero'nun amacı onu M. Brutus ve C. Cassius yanlılarına karşı öç hırsıyla değil, uzlaşıcı bir tutumla yaklaşmaya ve Antonius'a karşı birlikte hareket etmeye ikna etmektir. Sonraki olayların gelişiminden anlaşıldığına göre onun başarılı olduğu söylenebilir.

Octavianus Roma'ya doğru ilerledikçe onu destekleyenlerin ve onun yanlıları arasına katılanların sayısı artmıştır. Fakat o koşarcasına yanına gelen ve öldürülen önderleri J. Caesar'ın öcünü almasını öneren emekli asker-

³ Dio Cass., *Hist. Rom.* XLV.4.3: ὀκτώκαιδέκῃτης γὰρ ἡν; Vell., II. 61: cum Caesar undevicensimum annum ingressus.

⁴ Suetonius, *Vita J. Caesaris*, 83: sed novissimo testamento tres instituit heredes sororum nepotes, Gaium Octavium ex dodrante, et Lucium Pinarium et Quintum Pedium ex quadrante reliquo; in ima cera Gaium Octavium etiam in familiam nomenque adoptavit; plerosque percussorum in tutoribus fili, si qui sibi nasceretur, nominavit, Decimum Brutum etiam in secundis heredibus. Populo hortos circa Tiberim publice et viritum trecenos sestertios legavit. Dio Cass., *Hist. Rom.*, XLIV. 35. 2; App., *B.C.* II. 143.

⁵ App., *B.C.* III. 10-11; Suetonius, *Vita Augusti*, 8.

⁶ App., *B.C.* III. 10.

⁷ Dio Cass., *Hist. Rom.*, XLV.3.1-2; App., *B.C.* III. 11.

lerin bu arzusunu basturabilmiştir. Roma'ya ulaşır ulaşmaz, senatoya kendisinin J. Caesar'ın kalıtcısı olduğunu bildirmiştir, senatörlerin ilgi ve sevgisini kazanmaya çalışmıştır. Halk önünde *comitia curiata* yasa önerisini (*Lex Curiata*) destekleyen uzun konuşmalar yapmıştır. Çünkü o ancak bu yasaya dayanarak resmen J. Caesar'ın oğlu olabilecekti. Halka J. Caesar'ın vasiyetnamesinde belirttiği ve her bir Roma vatandaşına verilmesini buyurduğu parayı ödeyeceğine söz vermiştir⁸. Senato ve halka yalnız ölen babasına karşı bir oğlun yapması gereken görevi yerine getirmekte olduğunu söylemiştir ve ona kendisine yaptığı iyiliklerden dolayı minnettar kaldığını belirtmiştir. Öbür bütün amaç ve planlarını gizli tutmuştur⁹. Bununla birlikte Appianos'a göre (B.C. III. 13), Octavianus, J. Caesar'ın öcünü alacağını açıklarken, Homeros'un *Iliada* adlı yapıtında Akhilleus'un, ölen arkadaşı Patroklos için söylediği sözleri yüksek sesle ezbere okumuştur¹⁰. Octavianus, bir yandan Antonius'u J. Caesar'ı kurtarmamakla¹¹, onu öldürenleri korumakla suçlarken, öte yandan tertipçilere karşı birlikte hareket edip J. Caesar'ın öcünü almayı önermiştir (App., B.C. III. 15-17). Bu kini her ne kadar zamanın koşul ve olayları gereği basturabilmişse de sonuna değin öç alma amacını gütmüştür; yeri geldiğinde bunu bir bahane ya da araç olarak kullanmıştır. Bu yolla kendine yandaş edineceğini ve güçleneceğini düşünmüştür, çünkü J. Caesar'ın cenaze töreni sırasında çıkan olayların gösterdiği gibi¹², J. Caesar'ın halk arasında oldukça büyük saygınlığı vardı. Octavianus bu konuda da başarılı olmuştur.

Antonius · İ.Ö. 44 yılı Mayıs ayı ortalarında Roma'ya dönünce, Octavianus ondan J. Caesar'ın geride bıraktığı parayı istemiştir; bununla J. Caesar'ın her bir Roma vatandaşına dağıtılmasını buyurduğu parayı ödeyeceğini söylemiştir. Appianos'a göre (B.C. III. 17), Octavianus, "J. Caesar'ın

⁸ Dio Cass., *Hist. Rom.*, XLIV.35.3; kimileri bu tutarın 300, kimileri ise 120 *sestertius* olduğunu söyler: δραχμάς, ὡς μὲν αὐτὸς ὁ Ὀκτάουιος γράφει, τριάκοντα, ὡς δὲ ἕτεροι, πέντε καὶ εἰβδομήκοντα ἐκάστῳ σφῶν δοθῆναι κεκέλευκεν. *Monumentum Ancyranum*, 15; Plebei Romanae viritum HS trecenos numeravit ex testimento patris mei. Suetonius, *Vita J. Caesaris*, 83; Populo viritum trecenos sestertios legavit. Bk. Plut., *Antonius*, 16; *Brutus*, 20; Appianos, B.C. II. 143; Cic., *Phil.* XI. 37: secuti que sunt C. Caesarem, auctorem beneficiorum paternorum.

⁹ App., B.C. III. 14: Octavianus'un annesi Atia ona açık ve atakça girişimler yerine, hüner (τέχνη) ve sabır göstermesini öğütlemiştir. Octavianus da bu yöntemi onaylamış ve girişimlerinde buna bağlı kalacağına söz vermiştir.

¹⁰ App., B.C. III. 13; Homeros, *Iliada*, XVIII. 98: Αὐτίκα τεθναίην, ἐπεὶ οὐκ ἄρ' ἔμελλον ἑταίρω κτεινομένῳ ἔπαμύναι. "Arkadaşımı öldürülmeden kurtaramadığıma göre, keşke şu an ben de ölseydim".

¹¹ Plut., *Antonius*, XIII: Tertipçilerden biri olan Trebonius J. Caesar'ı öldürmek istediklerini dolaylı bir biçimde, Caesar'ın İspanya'dan dönüşü sırasında, Antonius'a duyurmuştur. Antonius, J. Caesar'a karşı tertibe girişileceğini iyice anladığı halde, durumu J. Caesar'a bildirmemiş, gizli bir sır gibi saklamıştır.

¹² Plut., *Antonius*, XIV. 3-4; Cic., *Phil.* II. 90-91; *ad Att.* 14. 10; Suetonius, *Vita J. Caesaris*, 84; App., B.C. III. 35.

öldürülmesinden hemen sonra, korunması için onun evinden seninkine taşınan hazineden¹³, yalvarıyorum, istediğini anı olarak al, istediğini süs eşyası olarak al, beğendiğini kendine sakla, bize verme. Fakat vasiyetnamede belirtilen parayı halka ödeyebilmem için, lütfen bana J. Caesar'ın planladığı Parth savaşı için toplanan altın parayı ver. Bu toplam şimdilik 300.000 kişiye dağıtmak için yeterli. Geri kalan harcamalarım için, eğer yeterince yüreklilik gösterebilirim, belki senden ya da senin kefaletinin kamu kasasından ödünç para alabilirim; eğer sen bunu verirsen, ben de kendi malımı mülkümü bir an önce açık artırmayla satışa çıkaracağım." demiştir. Burada Octavianus olasılıkla iki ayrı hazineden söz etmektedir; bunlardan birincisi, J. Caesar'ın evinde bulunan, fakat onun ölümü üzerine karısı Calpurnia tarafından Antonius'a koruması için teslim edilen 4000 talent tutarındaki J. Caesar'ın özel hazinesidir. İkincisi ise Caesar'ın yapmayı planladığı Parth seferi için topladığı ve Ops Tapınağı'nda sakladığı 700.000.000 *sestertius* tutarındaki paraydı¹⁴ (Cic., *Phil.* V. 11; VIII. 26). Antonius 16 Mart'ta J. Caesar'ın öldürülmesinden bir gün sonra, bu hazineyi *praetor* olan kardeşi Gaius ve *tribunus* olan öteki kardeşi Lucius aracılığıyla Ops Tapınağı'ndan almıştır; bununla ve J. Caesar'dan kalan kimi değerli şeylerle¹⁵ kendi borçlarını ve yakın arkadaşı Dolabella'nın kileri ödemiştir. Cicero'ya göre (*Phil.* II. 93), 1 Nisan'da 40.000.000 *sestertius* borcu olması gereken Antonius hepsini ödemiş görünüyordu¹⁶. Gurur kırıcı bir biçimde Octavianus'a devlet hazinesinin boş, sözü edilen (Ops Tapınağındaki) paranın kamu parası olduğu ve J. Caesar tarafından harcanmış bulunduğu karşılığını vermiştir; kendisine teslim edilen (4000 talent) paradan önemsiz bir kısmının kendisinde kaldığını, çünkü ileri gelen kişilerin tiran parası diye onu pay ettiğini, kendinde kalan paranın da J. Caesar'ın yararına kararlar alınabilmesi için kullanıldığını, aklı varsa halka para dağıtmamasını, çünkü halka güvenilemeyeceğini, denizin

¹³ Plut., *Antonius*, XV: J. Caesar'ın karısı Calpurnia, Antonius'a güvenererek hazinenin büyük bir kısmını J. Caesar'ın evinden alıp koruması için onun eline teslim etmiştir. Bu 4000 talent tutarında idi.

¹⁴ Cic., *Phil.* II. 35 ve II. 93; V. 11; V. 15; VIII. 26.

¹⁵ Cic., *Phil.* XI. 37: *comites vero Antoni, qui postquam beneficia Caesaris comederunt, consulem designatum obsident.* Cicero burada olasılıkla J. Caesar'ın halka dağıtılmasını istediği paradan söz etmektedir. Bk. *Phil.* XI. 37: *beneficiorum paternorum.* Bk. *Phil.* V. 11-12: Diğer yollardan ve J. Caesar'ın *Anılar*'ını kullanarak edindiği para.

¹⁶ Antonius daha sonra senatoya gönderdiği mektupta barış için ortaya koyduğu şartları sıralarken, Ops Tapınağıyla ilgili hesaplara değinilmemesi koşulunu özellikle vurgulamıştır (Cic., *Phil.* VIII. 26: *et ne tangantur rationes ad Opis, id est, ne septiens miliens recipetur.*)

dalgaları gibi her an değiştiğini söylemiştir¹⁷. Üstelik Octavianus'u nankörlükle suçlamıştır; J. Caesar'ın vasiyetnamesinin senatoda onaylanmasının kendi çabasıyla gerçekleştiğini ileri sürmüştür.

Aldığı bu yanıtın sonra Octavianus ilk kez, Antonius'un devlette en güçlü adam olma amacı güttüğünü ve Caesar yanlısı görünmesine karşın, kendi çıkarlarını düşündüğünü anlamıştır; kendisinin ise ancak kaba güçle amacına ulaşabileceğine ve ordu kurması gerektiğine inanmaya başlamıştır. Antonius, Octavianus'a özellikle para konusunda yardımcı olmamıştır, çünkü onun para dağıtarak halkın sevgisini kazanacağından, güçleneceğinden ve devlet işlerine karışacağından korkmuştur. Aslında bu yalnız Antonius'un düşüncesi değil, Roma'da yaygın bir görüştü¹⁸.

Bunun üzerine Octavianus, J. Caesar'dan kalıt olarak eline geçen bütün malı mülkü satarak¹⁹ borç para olarak, dost ve yakınlarının da maddi katkısıyla, vasiyetnameyle ilgili sorumluluklarını yerine getirmiştir²⁰. Böylece halkın kendisine duyduğu sevgiyi artırmıştır. Ayrıca, Pharsalus savaşının başladığı sabah J. Caesar'ın yapturmaya söz verdiği Venus Genetrix tapınağının açılışı ve tanrıçaya adanışı için düzenlenen gösterilerin giderlerine katılarak, kendisine duyulan bu sevginin daha da artmasını sağlamıştır²¹. Antonius ise *tribuni plebis* aracılığıyla *Lex Curiata*'nın senatodan geçmesini geciktirerek ve başka güçlükler çıkararak, Octavianus'u engellemek için elinden gelen her şeyi yapmıştır²². Fakat kendi askerlerinin, Antonius'un Octavianus'la aynı amacı güttüğü, yani J. Caesar'ın öcünün alınması gerektiği biçimindeki uyarıları üzerine, İ.Ö. 44 yılı Haziran ya da Temmuz ayında, Octavianus'la gerçekçi olmayan bir uzlaşmaya varmıştır²³.

Halk temsilcilerinden (*tribuni plebis*) birisinin ölmesi üzerine, Octavianus, Flaminius adında birinin bu göreve seçilmesini önermiştir. Fakat halk, Octavianus'un bu görevi aslında kendisi için istediğini, yaşının küçük oluşu nedeniyle aday olamadığını bildiği için, kuraldışı da olsa, oylarını

¹⁷ App., *B.C.*, III. 18-20, özellikle 20; Plut., *Antonius*, XVI. 2.

¹⁸ App., *B.C.* III. 21.

¹⁹ App., *B.C.* III. 21: καὶ τὴν οὐσίαν ἐξ πρᾶσιν αὐτίκα προυτίθει πάσαν, ὅση κατὰ τὸν κληῖρον ἐγένετο αὐτοῦ.

²⁰ App., *B.C.* III. 23. Bu konuya "privata impensa" ile ilgili olarak daha detaylı bir biçimde değinilecektir.

²¹ App., *B.C.* III. 28.

²² Engellemeler için bk. App., *B.C.* III. 21-22, 28; Dio Cass., *Hist. Rom.* XLV.5.3-4; XLV.6.3; XLV.6.5; XLV.7.3; Plut., *Antonius*, XVI.

²³ Dio Cass., *Hist. Rom.* XLV.8. 1-4; App., *B.C.* III. 29-30 ve 39.

ona vermek istemiştir. Senato buna karşı çıkmıştır, çünkü onun güçlenmesinden ve J. Caesar'ı öldürenleri yargılatmaya çalışabileceğinden korkmuştur. Antonius da senatoya yaranmak için ya da başka nedenlerle Octavianus'un bu isteğine karşı çıkmıştır. Octavianus'un ilgili yasalara aykırı davranmamasını, eğer davranırsa, konsullük görevinin kendisine verdiği bütün yetkileri ona karşı kullanacağını resmen duyurmuştur. Octavianus bunu kendisine ve halkın isteğine karşı yapılmış bir hakaret olarak yorumlayarak çok kızmıştır. Böylece araları yeniden açılmıştır²⁴. Ayrıca Octavianus'un, Antonius'u öldürmek için bir tertip hazırladığı söyleniyordu. Bunun kulağına gelmesi üzerine, Antonius ondan durumu açıklamasını istemiştir. Octavianus her ne kadar böyle bir şeyin olmadığını söylediyse de, inandırıcı olamamıştır²⁵. Aralarındaki düşmanlık doruk noktasına varmış ve silah gücüne dönüşmüştür. Bunun sonucunda Octavianus'un senatoyla daha yakın ilişkiler kurduğunu görüyoruz.

Aşağı yukarı İ.Ö. 9 Ekim 44 de Antonius, Makedonia'dan gelen ve senatoca kendisine verilmiş olan²⁶ orduyu komutası altına almak için, Brundisium'a gitmiştir. Bu ordu dört lejyondan oluşuyordu. Görünüşte Antonius'un amacı bunları halk meclisince kendisine verilen Gallia Cisalpina eyaletine götürmekti²⁷. Cicero'ya göre ise²⁸, o, geniş çaplı bir kıyım için Roma'ya yönelecekti. Yolculuğu sırasında Suessa'da, sonra ise Brundisium'da kimi askerleri öldürtmüştür (Cic., *Phil.* III. 4; IV. 4; XIII. 18). Bundan amacı ödeneklerinin azlığından yakınan askerlerin ayaklanmasını ya da Octavianus tarafına geçmesini önlemek için gözdağı vermektir. Brundisium'da lejyonları kendi davasına katılmaları için ikna etmeye çalışmıştı ve adam başına 100 *denarius* önermişti. Fakat lejyon askerleri onun,

²⁴ App., *B.C.* III. 31.

²⁵ App., *B.C.* III. 39; Plut., *Antonius*, XVI. 4.

²⁶ App., *B.C.* III. 37 ve 43.

²⁷ Gallia Cisalpina sorunlu eyaletlerden biriydi. J. Caesar'ın önerisi üzerine, bu eyalet Decimus Brutus'a, Makedonia M. Brutus'a, Suriye C. Cassius'a, Bithynia Tillius Cimber'e, Asia da Trebonius'a düşmüştü ve senato 18 Mart 44 te bunu onaylamıştı. Fakat daha sonra durum değişti. D. Brutus ve C. Antonius Makedonia'nın, C. Cassius ve L. Dolabella ise Suriye'nin İ.Ö. 43 yılı valilikleri üzerinde hak iddia ettiler. Senato bütün gücüyle Antonius'un Gallia Cisalpina ile ilgili isteğine karşı koymuştur. Çünkü senato buraya kendi kalesi gözünü bakıyordu ve Gallia Cisalpina'nın çok yakın olması nedeniyle buradan, J. Caesar'ın yaptığı gibi, Rubico ırmağını geçerek Roma üzerine bir orduyla yürünmesi olasılığından korkuyordu. Antonius daha sonra Gallia Cisalpina eyaletinin senatoca değil de halk meclisince kendisine verilmesini sağlamıştı.

²⁸ Cic., *Phil.* III. 3: cumque eius (Antoni) a Brundisio crudelis et pestifer reditus timetur,; *Phil.* III. 4; si M. Antonius a Brundisio cum iis copiis, quas se habiturum putabat, Romam, ut minabatur, venire potuisset,; *Phil.* IV. 4; *Phil.* XIII. 18.

Octavianus'un kendilerine önerdiğinden (500 *denarius*) daha çok para vereceğini ummuştu; dolayısıyla cimriliğinden dolayı onunla alay edip ayaklanmışlardı²⁹. Bunun üzerine, Cicero'ya göre³⁰, Antonius, Makedonia'dan gelen bu dört lejyondan biri olan Mars Lejyonu'nun en seçkin 300 *centuria* subayını (yüzbaşı) öldürtmüştü³¹. Bir lejyonda bu kadar *centuria* subayı olmayacağına göre, öteki lejyonlardan da kimilerini öldürtmüş olmalıdır.

Bu sırada Octavianus asker toplamaya devam ediyordu. Casilinum ve Calatia yörelerinde yerleşmiş bulunan, diktatör J. Caesar'ın emekli askerlerine adam başına 500 *denarius* söz vererek onları kendi ordusuna katılmaya ikna etmiştir³². Appianos'a göre (B.C. III. 40 ve 42), Octavianus bu ana dek, aşağı yukarı 10.000 asker toplamıştı, fakat bunların hepsi gerekli araç-gereçle tam olarak donatılmamıştı ve düzenli bir *cohors* (bölük) haline henüz sokulamamıştı, yalnız koruyucu askerler olarak bir sancak altında görev yapıyorlardı. Cicero, Atticus'a yazdığı bir mektupda (*ad. Att.* 16.8) Octavianus'a değinirken, "Onun (Octavianus'un) amacı Antonius'a karşı savaştır; böylece, bana öyle geliyor ki, birkaç gün içinde silaha sarılacağız" demektedir. Aşağıda tartışacağımız bu görüşün gerçeği ne ölçüde yansıttığını söylemek güçtür. Cicero'nun önerisi üzerine (*Phil.* III. 19: *quorum consiliorum Caesari me auctorem et hortatorem et esse et fuisse fateor*) Octavianus bu orduyla Roma'ya yürümüştür. Antonius da Roma'ya doğru ilerlemekteydi³³. Octavianus'un kente girişinden sonra, Cannutius adında bir *tribunus plebis* halk meclisini toplamış, Octavianus da, Antonius'u suçlayan ağır bir konuşma yapmıştır³⁴. Kenti koruyacağına ve 1 Mayıs 43 gününe değin ordusunu kent yakınında bu amaçla tutacağına söz vermiştir (Cic., *Phil.* III. 27).

Appianos'a göre (B.C. III. 42), Octavianus'un Roma'da Antonius'a karşı yaptığı bu konuşmadan sonra, askerleri, Antonius ve Octavianus arasında kurulu bir birliği desteklemek ya da yalnız Octavianus'u korumak ve J. Caesar'ı öldürenlerden öç almak için geldiklerini düşünerek, eskiden kendi komutanları, şimdi ise konsülleri olan Antonius'a karşı savaş açılmasına kızmışlardır. Kimileri, kendilerinininkinden başka silahlarla görevlerini yerine

²⁹ Dio Cass., *Hist. Rom.* XLV.12 ve 13; XLV.13.1-3; App., B.C. III. 43.

³⁰ Bk. dipnot 28.

³¹ Cic., *Phil.* III. 31; *Phil.* III. 4 et passim; *Phil.* XII. 12 ve XIII. 18; App., B.C. III. 53 ve 56.

³² Dio Cass., *Hist. Rom.* XLV.12.1-4; Cic., *ad Att.* 16.8.

³³ App., B.C. III. 40 ve III.45.

³⁴ Dio Cass., *Hist. Rom.* XLV.12.4-6; App., B.C. III. 41.

getiremeyeceklerini söyleyerek, kendi silahlarını almak üzere evlerine dönmek için izin istemişlerdir. Kimileri ise gerçeği dolaylı olarak açıklamıştır. Octavianus, artık her şey kendi beklentisine ters gittiği için, ne yapacağını bilememiştir. Bununla birlikte onları kaba güçten çok ikna yoluyla yanında tutabileceğini umarak, onların arzularına boyun eğmiştir; onlardan kimilerini kendi silahlarını getirmeleri için, ötekilerini ise geri dönmek üzere evlerine yollamıştır. Düş kırıklığına uğradığını belli etmeyerek, geri kalan bütün askerleri toplayıp, onları öven bir söylev vermiştir; onlara yeniden armağanlar dağıtmış ve onları daha da çömertçe ödüllendireceğini söylemiştir, çünkü onlardan babasının (J. Caesar'ın) askerleri olarak değil de dostları olarak ivedi durumlarda yararlanmıştı. Bu sözleri söyledikten sonra, 10.000 askerden yalnız 1000 askeri ya da 3000 askeri kendi yanında kalmaya ikna edebilmiştir. Fakat bu askerlerin sayısı konusunda değişik rakamlar söylenmektedir. Bunların dışında, bütün askerler ayrılıp gitmiştir. Fakat evlerine dönenler, tarım koşullarının güçlüğü, askeri hizmetin kazançlarını, Octavianus'un sözlerini ve onun kendi arzularına gösterdiği hoşgörüyü, ondan gördükleri ve hala umdukları iyilikleri düşünmüştür. Bunun üzerine, pişmanlık duymuş ve usulen ileri sürdükleri eski bahaneye bağlı kalarak, kendilerini silahlandırmış ve Octavianus'un yanına dönmüştür. Octavianus yeni elde ettiği parayla hali hazırda Ravenna'yı ve bütün komşu yöreleri dolaşmıştı; devamlı yeni asker toplayarak bunların hepsini Arretium kentine (bugünkü Arezzo) yolluyordu.

Daha sonra, Antonius'un da Roma'ya geldiğini, fakat kente kendisini koruyacak en seçkin yalnız 1000 askerle girdiğini İ.Ö. 6 Ocak 43 de Piso'nun senatoda Antonius'u savunurken, Cicero'ya verdiği aşağıdaki yanıtı anlıyoruz.

"Ey Romalılar, Cicero'nun Antonius'a yönelttiği şu çok ağır ve tartışma götürmez suçlamalara bakın. Fakat bu suçlamalardan başka, Antonius'un Roma kentine bir ordu sevk etmek üzere olduğu, ama Octavianus'un başka bir orduyla daha önce davranıp onu engellediği, onun da korkup kaçtığı biçiminde söylentiler dolaşmaktadır. Nasıl olur da böyle bir düşünce beslemek bir kişiyi vatan haini yapar? Nasıl olur da *imperium* yetkisi olmayan, gerçekten gelip yanibaşımızda ordugah kuran bir kişiyi (Octavianus) Cicero düşman saymaz? Eğer Antonius gerçekten kente gelmek isteseydi, onu bundan ne caydırabilirdi? 30.000 düzenli askeriyle o (Antonius), yalnız onun (Octavianus'un) dostluğunu kazanmak amacıyla bir araya geldikten sonra,

onun (Octavianus'un) kendilerini savaş için seçtiğini anlar anlamaz, onu terkeden 3000 yarı silahlı, düzensiz askerden mi korktu? Eğer Antonius 30.000 askeriyle gelmekten korktuysa, nasıl oldu da yalnız 1000 erle gelme yürekliliğini gösterdi?"³⁵

Cicero gerçekten senatoda ve halk önünde verdiği, yazıp da onların önünde okuma fırsatı bulamadığı *Philippicae* söylevlerinde, Octavianus'a değindiği pek çok yerde onu bir kurtarıcı olarak selamlamaktadır; Octavianus'un, Antonius'u ordusuyla kente girmekten ve geniş çaplı bir kıyıma gitmekten caydırdığını, hatta korkuttuğunu övgüyle söylemektedir. Ama Piso'nun sözleri eğer gerçeği yansıtıyorsa, Cicero'nun yukarıda belirttiğimiz düşünceyi sık sık ileri sürmedeki amacı, Octavianus'u övmek, yüceltmek ve aralarındaki bağları güçlendirmek olabilir; ayrıca kendi yandaşlarını Antonius'a karşı güçlü ve etkin göstererek, halkın düşüncesini psikolojik olarak etkilemeye çalıştığı söylenebilir. Öte yandan, eğer Cicero'nun sözlerinde gerçek payı varsa, caydırıcı gücün yalnız Octavianus'un ordusuna değil, başka nedenlere de bağlı olduğunu düşünmek doğru olabilir: daha önce belirttiğimiz gibi, Octavianus para dağıtarak *plebs* kesiminin sevgi ve desteğini kazanmıştı. J. Caesar yanlıları da onu destekliyordu; halk J. Caesar'ı öldürenlere karşı nasıl ayaklandıysa, Antonius'a da isyan edip karşı koyabilirdi, çünkü halk onu sevmiyordu. Ayrıca senato, Pompeius ve Cicero yanlıları Octavianus'tan çekindikleri halde, böyle bir durumda Antonius'a karşı birlikte hareket edebilirdi; çünkü Antonius'un hareketi kendi can ve mallarına yönelikti. Octavianus'un kent dışında ordugah kurmasıyla bu caydırıcı güç daha da artmıştır. Antonius ise böyle bir eyleme girişirse, kentte tutunamayacağını anlamış olmalıdır.

Antonius İ.Ö. 24 Kasım 44 de konsullük yetkisini kullanarak senatoyu toplantıya çağırmıştır³⁶. Bunda başarılı olamayınca, aynı çağrıyı 28 Kasım için yapmıştır. Üç *tribuni plebis*'in toplantıya gelmesini yasaklamıştır. Cicero'ya göre, Antonius'un amacı Caesar Octavianus'u vatan haini ilan ettirmekti³⁷. Fakat bu amacı güden bir öneriden ansızın vazgeçip, bunun ye-

³⁵ App., *B.C.* III. 58; Antonius'un kente girişi için bk. App., *B.C.* III. 45.

³⁶ Cic., *Phil.* III. 19: edixit, ut adesset senatus frequens a.d. VIII Kalendas Decembres; eo die ipse non adfuit. *Phil.* III. 20: cur ipse non fuit? in ante diem quartum Kalendas Decembres distulit.

³⁷ App., *B.C.* III. 45: συναγαγὼν δὲ τὴν βουλὴν ὡς μεμνόμενος Καίσαρι περὶ τῶν πεπραγμένων; Cic., *Phil.* III. 20-21: Ad eos tamen ipsos, qui convenerant, ne verbum quidem ausus est facere de Caesare, cum de eo constituisset ad senatum referre; scriptam attulerat consularis quidam sententiam. Quid est aliud de eo referre non audere, qui contra se consulem exercitum

rine Lepidus'a resmen teşekkür edilmesini ve onun onurlandırılmasını isteyen bir başka öneri sunmuştur. Toplantı sırasında Mars Lejyonu'nun ve Dördüncü Lejyon'un Octavianus tarafına geçtiği haberini almıştır³⁸. En kısa zamanda askeri giysilerini giyip Alba'da bulunan askerlerinin ayaklanmasını önlemeye gitmiştir. Alba'daki lejyonlarıyla uyuşamayınca -zira ona karşı ok bile atmışlardı³⁹- Tibur'a geçmiştir. Buradaki askerlerine adam başına Caesar Octavianus'un yaptığı gibi 500 *denarius* vererek, onları hoş tutmaya çalışmıştır. Kasım sonunda ise Gallia Cisalpina'da Mutina kentinde (bugünkü Modena) bulunan Decimus Brutus'un üzerine yürümüştür.

Bu sırada Octavianus'un ordusu, Mars Lejyonu ve Dördüncü Lejyon'un da ona katılmasıyla, en azından 15.000 askere ulaşmıştı, çünkü bir lejyon aşağı yukarı 6000 askerden oluşuyordu. Appianos'a göre (B.C. III. 47), bu üstün nitelikli iki lejyondan başka, Octavianus'un yeni askerlerden (acemilerden) kurulmuş bir lejyonu ve emekli askerlerden oluşan iki lejyonu vardı. Bunlar sayıca ve donatımca tam değildiler, yeni toplanan askerlerle takviye ediliyorlardı. Appianos'un verdiği bu bilgiye göre onun ordusundaki asker sayısı için ileri sürülebilecek en büyük rakam ise 25.000 olabilir. Oysa Antonius dört lejyona ve bir muhafız alayına sahipti (App., B.C. III. 46). Fakat Cicero, Antonius'un ordusu için gerçekçi olmayan bir rakam ileri sürmektedir; Antonius'un Gallia Cisalpina'ya yarım yamalak bir lejyondan oluşan bir ordu sevketmekte ve kardeşinden takviye beklemekte olduğunu söylemektedir (Phil. III. 31: In Galliam mutilatum ducit exercitum, cum una legione, et ea vacillante,.....). Bu dönemin ileri gelen komutanlarından Lepidus'un İspanya'da dört lejyonu, Asinius Pollio'nun iki, Plancus'un da Gallia Transalpina'da üç lejyonu vardı. Bütün bunların Antonius'un yanında yer alabileceği sanılıyordu. Octavianus senatodan *praetor*'luk ve *imperium* yetkisini henüz almadan, Mars ve Dördüncü Lejyon'lar arasında bir savaş uygulaması yaptırmış ve sonucu sevindirici bulunmuştu (App., B.C. III. 48). Dolayısıyla bu lejyonların erlerine adam başına 500 *drakhme* (*sestertius*)

duceret, nisi se ipsum hostem iudicare?; Cic., Phil. XIII. 19: Caesaris enim incredibilis ac divina virtus latronis impetus crudelis ac furibundos retardavit; quem tum ille demens laedere se putabat edictis ignorans, quaecumque falso diceret in sanctissimum adolescentem, ea vere recidere in memoriam pueritae suae parata de circumscribendo adolescente sententia consularis... Quo percussus abiecit consilium referendi ad senatum de Caesare. Ayrıca bk. Cic., Phil. v. 23.

³⁸ Cic., Phil. XIII. 19: rediit ad milites, ibi pestifera illa Tiburi contio cum repente (nam Martiam legionem Albae consedissee sciebat) adfertur ei de Quarta nuntius; bk. Cic., Phil. III. 24.

³⁹ App., B.C. III. 45: Βαλλόμενος δ' ἀπο τοῦ τεύχους ἀνέστρεφε...

daha vermiş ve ayrıca bir savaş durumunda başarılı oldukları takdirde, her birine 5000 *drakhme* vereceğine söz vermişti. Appianos'un sözlerine göre (B.C. III. 48: ὅδε μὲν ὁ Καίσαρ δαψιλεία δωρεῶν τοὺς μισθοφόρους ἐκράτουνετο), Octavianus bu lejyonları kendine büyük armağanlar ve ödenekler sayesinde bağlayabilmiştir.

Yukarıda Piso'nun Cicero'ya verdiği yanıtta değindiği gibi, bu ana dek Caesar Octavianus'un, Decimus Brutus'un, cumhuriyet yanlısı Marcus Brutus'un ve C. Cassius'un asker toplama ve kendi ordularını kurma girişimleri yasaya aykırıydı; büyük suç unsuru oluşturuyordu. Özellikle Octavianus, yalnız asker toplamak ve ordu kurmakla yasaları çiğnememişti, aynı zamanda Antonius'un ordusunu ayaklanmaya ve komutanlarına ihanete teşvik etmekle konsüle karşı da büyük suç işlemişti⁴⁰ (Cic., *Phil.* III. 14: sceleratus Caesar, Brutus nefarius, qui contra consulem privato consilio exercitus comparaverunt). Antonius'un 28 Kasım senato toplantısında Octavianus'u vatan haini ilan ettirmenin temelinde de bu neden vardı. Yalnız konsül ve senatonun *imperium* verdiği özel kişiler asker toplayıp ordu kurabilirdi ve bu orduya komuta edebilirdi. Antonius İ.Ö. 44 yılı konsülü olduğu için, devlet ordusu ve hazinesi büyük ölçüde onun yönetimi altındaydı; *imperium* bakımından rakiplerinininki gibi bir sorunu yoktu. Ayrıca Mars ve Dördüncü Lejyon'lar da konsüle ve komutanlarına karşı gelmekten resmen suçlu durumuna düşüyorlardı⁴¹ (Cic., *Phil.* III. 14: nam, si ille (Antonius) consul, fustuarium meruerunt legiones, quae consulem reliquerunt, sceleratus Caesar, Brutus nefarius, qui contra consulem privato consilio exercitus comparaverunt). Cezaları ise ölümdü. Cicero'nun amaçlarından biri de Antonius'a karşı cephe alan bütün bu özel güçlerin yasallaştırılmasını sağlamaktı. Yine Piso'nun Cicero'ya verdiği yanıtta belirttiği gibi (App., B.C., III. 55-61) Cicero'nun kendisi de yasaya göre suçlu olan bütün bu güçleri destekleyen kişi durumundaydı.

İ.Ö. 20 Aralık 44 günü yapılan senato toplantısını Cicero üçüncü *Philippica* söyleviyle açmıştır. Senatonun gündemindeki en önemli konu İ.Ö. 1 Ocak 44 de göreve başlayacak olan yeni konsüllere (A. Hirtius ve C. Pansa) sağlanacak koruma alayı idi. Cicero bu konuda geç bile kaldığını ileri sürmüştür. Onun görüşüne göre, Octavianus olmasaydı, Antonius geniş çaplı bir kıyım gidecekti ve devlet yıkılacaktı⁴²; Mars Lejyonu ve Dördüncü

⁴⁰ Bk. ayrıca Cic., *Phil.* III. 20-21.

⁴¹ App., B.C. III. 56.

⁴² Cic., *Phil.* III. 2; IV. 1 ve 2; XIII. 19; passim.

Lejyon Octavianus'tan yana geçmekle devlete bağlılıklarını kanıtlamışlardı⁴³. Cicero ayrıca Octavianus'un girişimlerinin (ordu kurması ve bu orduya komuta etmesi) senatoca onaylanmasını⁴⁴, hem onun hem de onun ordusuna katılan emekli askerlerin ve lejyonların⁴⁵ övülüp ödüllendirilmesini önermiştir. Cicero bu amaçla Octavianus'a yetki (*auctoritas*) verilmesini de önermiştir, fakat bu *auctoritas*'ın türünü ve sınırlarını belirtmemektedir. Ona göre, aynı biçimde özel çabayla kendi ordusunu kurup, Antonius'a karşı Mutina'da kendini savunan D. Brutus'un girişimleri de senatoca onaylanmalıydı⁴⁶; Antonius'un tutumu ve davranışları o denli kötüydü, o denli tiranımsı idi ki, onun konsüllüğünün elinden alınması ve kendisinin de vatan haini ilan edilmesi gerekiyordu; senato onun konsüllüğünü geçersiz kılmazsa, bu kez ona karşı gelen lejyonlar, emekli askerler, Caesar Octavianus ve D. Brutus konsüle karşı gelmekten suçlu, hatta vatan haini durumuna düşüyorlardı⁴⁷; Antonius, Octavianus'un yasal olmayan girişimlerini, bir orduyla konsüle karşı geldiğini senatoya bildirme cesaretini bulamadığı için, vatan haini durumuna düşmüştü (*Phil.* III. 21). Cicero'ya göre Roma devletinin özgürlüğü ve esenliği Octavianus'a ve Brutus'a bağlıydı; Octavianus devlete ve senatoya bağlılığını Antonius'a karşı koyarak, onu korkutup kentten kaçırarak, onun amaçladığı toplu kıyım ve öbür girişimlerini engelleyerek kanıtlamıştı; senato, D. Brutus ve Caesar Octavianus'un önderliğinde, arzuladığı fırsatı elde edebilirdi ve daha güçlü bir biçimde hareket edebilirdi; Roma soyu özgür yaşamak için doğmuştu; Antonius bir tirandı; ondan kurtulmak ve özgürlüğe kavuşmak için de şimdi ortam uygundu. Cicero bu söylevinde Octavianus'u sık sık ve gerektiğinden çok övüp yüceltmektedir. Zira onun için isteyeceği ayrıcalıklar böyle bir övgüyü gerektirmektedir. Cicero bu önerilerini senatoca oylanacak son biçime sokarken, Brutus'la ilgili olana önce-

⁴³ Cic., *Phil.* III. 3 et passim.

⁴⁴ Cic., *Phil.* III. 5; *tribuenda est auctoritas, ut rem publicam non modo a se susceptam, sed etiam a nobis commentatam possit (Octavianus) defendere.*

⁴⁵ Cic., *Phil.* III. 6-7.

⁴⁶ Cic., *Phil.* III. 8-12; *Phil.* III. 12: *faciendum est igitur nobis, patres conscripti, ut D. Bruti privatum consilium auctoritate publica comprobemus. Nec vero M. Antonium consulem post Lupercalia debuistis putare. Cic., Phil. III. 14: ut et praestantissimis ducibus a nobis detur auctoritas et fortissimis militibus spes ostendatur praemiorum et*

⁴⁷ Cic., *Phil.* III. 14: *et iudicetur non verbo, sed re non modo non consul, sed etiam hostis Antonius. Nam, si ille consul, fustuarium meruerunt legiones, quae consulem reliquerunt, sceleratus Caesar (Octavianus), Brutus nefarius, qui contra consulem privato consilio exercitus comparaverunt, Bk. Cic., Phil. III. 21 et passim.*

lik vermiştir. Onun için üç kez "*imperator*", üç kez de "*consul designatus*"⁴⁸ ünvanını kullanarak *imperium* yetkisinin onaylanmasını sağlamaya çalışmıştır; ayrıca J. Caesar'ca D. Brutus ve L. Plancus için önerilen ve onun ölümünden hemen sonra, onun *acta*'sının yürürlükte kalması senatoca karara bağlanınca, resmiyet kazanan İ.Ö. 42 yılı konsüllüğünün de geçerli olduğunu bir kez daha senato kararıyla pekiştirmek istemiştir. Gallia Cisalpina'nın D. Brutus ve L. Plancus'un yönetimlerine verilmesini önermekle Antonius'un bu eyalet üzerinde ileri sürdüğü hak ve yetkileri geçersiz kılmak ve dolayısıyla Brutus'un Antonius'a karşı girişimlerini yasallaştırmak amacını gütmüştür. Cicero'nun görüşü başarılı olmuş ve senato D. Brutus'la ilgili bu öneriyi onaylamıştır. (*Phil. IV. 8-9*). Cicero bu önerinin ikinci kesimini Octavianus'a ve onun tarafına geçen Mars Lejyon'uyla Dördüncü Lejyon'a ayırmıştı. Bu iki lejyonun övülüp ödüllendirilmesi vurgulanırken, Octavianus'un yalnız övüldüğünü görüyoruz (*Phil. III. 38-39*). Cicero bu durumu halka verdiği dördüncü *Philippica* söylevinde doğrulamaktadır (*Phil. IV. 2*):

"C. Caesar, qui rem publicam libertatemque vestram suo studio, consilio, patrimonio denique tutatus est et tutatur, maximis senatus laudibus ornatus est."

(Devleti ve özgürlüğünüzü kendi çabası, kararı ve baba kalıtı sayesinde korumuş ve korumakta olan Caesar (Octavianus) senatonun en büyük övgüleriyle ödüllendirildi.)

Cicero bu konuya aynı söylevinde ikinci kez değindiğinde, duruma biraz daha açıklık getirir (*Phil. IV. 4*):

"Quod autem praesidium erat salutis libertatisque vestrae, si C. Caesaris fortissimorum sui patris militum exercitus non fuisset? Cuius de laudibus et honoribus, qui ei pro divinis et immortalibus meritis divini immortalesque debentur, mihi senatus adsensus paulo ante decrevit ut primo quoque tempore referretur."

(Eğer Octavianus'un kendi babasının yiğit askerlerinden oluşan ordusu olmasaydı, esenliğinizi ve özgürlüğünüzü koruyacak ne kalmıştı? Onun hakettiği övgü ve şeref ödülleriyle ilgili olarak -Ona tanrısal ve ölümsüz hizmetleri için tanrıya yakışır övgüler ve şeref armağanları verilmelidir- biraz

⁴⁸ Cic., *Phil. III. 38*.

önce senato benim önerime uyararak "En yakın zamanda konunun ele alınıp görüşülmesine" karar verdi.)

Cicero daha sonra, özel çabasıyla Makedonia'da ordusunu kurup, senato, devlet ve Roma halkının egemenliğini korumaya çalışan Marcus Brutus'un ve onun girişimlerinin aynen Decimus Brutus ve Caesar Octavianus'un gibi senatoca övülüp onaylanmasını önerirken, İ.Ö. 20 Aralık 44 günü Octavianus ve D. Brutus için kendisince sunulan önerinin kabul edilip karara bağlandığını bir kez daha belirtmektedir (*Phil.* X. 23-24):

"Cui quidem, patres conscripti, vos idem hoc tempore tribuere debetis, quod a. d. XIII. Kal. Jan. D. Bruto, C. Caesari me auctore tribuistis, quorum privatum de re publica consilium et factum auctoritate vestra est comprobatum atque laudatum. Quod idem in M. Bruto facere debetis,...."

(Sayın senatörler, 20 Aralık'ta benim önerim üzerine Decimus Brutus'a ve C. Caesar'a (Octavianus) ödül olarak verdiğiniz şeyi, -bunların devlet uğruna aldığı özel karar ve özel eylemleri sizin makamınızca onaylandı ve övüldü- aynı şeyi şimdi de buna (Marcus Brutus'a) vermeniz gerekir.)

Cicero'nun bu önerisinin kabul edilmesiyle Caesar Octavianus'un özel ordusu ve girişimleri senatonun desteğini kazanmış ve *imperium* konusunda önemli bir adım atılmış oluyordu.

Octavianus'un ordusunu ve girişimlerini yasallaştırabilmesi için, Cicero'nun sözünü ettiği *auctoritas* en azından *propraetor*, en çok da *praetor* payesini içermeliydi. *Imperium* yetkisi ise bu payelerle birlikte kendiliğinden geliyordu. Zira yalnız konsüller, diktatörler, atlıların başkanı (*magister equitum*), *praetor* ve *propraetor*'lar doğal olarak *imperium*'a sahiptiler. Appianos'a göre (App., B.C. III. 48), bu sırada Octavianus'un askerleri ona *lictor* ve *fascis* sağlayarak, onu *praetor* olması ve *imperium* yetkisi alması için kışkırtmıştır. Bu, senatoya karşı bir uyarı ve kaba güç tehdidi niteliği taşıyordu. Octavianus her ne kadar askerlerinin bu davranışını önleyebilmiş ise de, "Yine de senatonun sizin isteğinizi ve benim endişemi bilmesinde yarar var." demiştir. Appianos'un anlatımına göre, Octavianus kendi isteklerini askerlerinin isteği gibi göstermektedir. Daha sonra Octavianus kendisini ordusunun gücüyle konsül seçtirirken de aynı yolu izlemiştir. Onun bu tutumu annesi Atia'nın ona verdiği öğüdü anımsatmaktadır. Appianos'a göre (App., B.C. III. 14), annesi ona açıktan açığa cesur davranmaktan çok işlerinde hüner ve sabır göstermesini öğütlemiştir. Octavianus

da bu yöntemi benimsemiş ve böyle davranacağına söz vermiştir: Genelde bu söz Octavianus'un siyasal yöntemiyle uyum içindedir ve onun ölüncüye değin izlediği siyaseti özetler niteliktedir:

παρήνει γε μὴν ἔτι τέχνη καὶ ἀνεξικακία μᾶλλον ἢ φανερᾶ θρασύτητι
πω χρῆσθαι, καὶ ὁ Καῖσαρ ἐπαινέσας καὶ πράξειν ὑποσχόμενος οὕτως.

İ.Ö. 1 Ocak 43 de genel durum şöyleydi: Antonius ordusuyla, D. Brutus'u Mutina'da kuşatmıştı⁴⁹. Octavianus da Antonius'a saldırmak üzere ordusuyla oraya ilerlemekteydi⁵⁰. Yeni konsüller A. Hirtius ve C. Pansa *Jupiter Capitolinus* tapınağında senatoyu toplamış ve devlet işleri konusunda senatonun görüşüne başvurmuştu. Cicero dört gün süren bu toplantı sırasında (*Phil.* VI. 3) beşinci *Philippica* söylevini vermiştir. Antonius'u vatan haini ilan ettirmek ve ona karşı resmen savaş açılmasını sağlamak için gösterdiği bütün çabaya karşın⁵¹, senato, Antonius'a elçiler gönderilmesini, onun Mutina kuşatmasını bırakmasını, senato ve Roma halkının egemenliğine boyun eğmesini ve ordusunu Gallia Cisalpina'dan Rubico ırmağının güneyine çekmesini, fakat Roma'dan 320 km. (200 mil.) uzak tutmasını buyuran (*Phil.* VI. 5) bir karar almıştır⁵². Bu toplantı sırasında Cicero ayrıca D. Brutus'a⁵³ ve M. A. Lepidus'a⁵⁴ devlete bağlılıklarından ve hizmetlerinden dolayı teşekkür edilmesini ve bunların övülüp onurlandırılmasını önermiştir. Onun bu önerileri kabul edilmiştir.

Cicero, Octavianus konusunda ise oldukça uzun bir konuşma yapmıştır (*Phil.* V. 42-51). Onun bu söylevi, Octavianus'un ordu kurup Antonius'a karşı gelmekle, konsüllere, senatoya, Roma halkı ve devletine yaptığı iyiliklerden övgüyle söz etmektedir: Octavianus olmasaydı, Antonius, Brundisium'dan döndüğünde bütün senatör ve devletle bağlı vatandaşları öldürecekti; kim onu cinayet ve çapulculuktan alkoyabilecekti? (*Phil.*, V. 42). Onu bir tanrı ansızın Roma halkının imdadına yetiştirdi; Octavianus, yaşı ve içinde bulunduğu koşullar göz önünde tutulursa, Gnaeus Pompeius'tan bile büyük başarı kazandı: Pompeius daha olgun bir yaşta ha-

⁴⁹ App., *B.C.* III. 49-50.

⁵⁰ Cic., *Phil.* V. 46: et quod C. Caesar pro praetore Galliae provinciae cum exercitu subsidio profectus sit.

⁵¹ App., *B.C.* III. 50-61; Cic., *Phil.* V. 31-34.

⁵² App., *B.C.* III. 61: Appianos'a göre, senato Antonius'la ilgili kararın kaleme alınması görevini Cicero'ya vermiştir. Cicero ise kararı yazarken, kendi isteği doğrultusunda değişiklikler yapmıştır.

⁵³ Cic., *Phil.* V. 35-37.

⁵⁴ Cic., *Phil.* V. 38-41.

zır bir orduya konmuştu; davası çoğunlukça tutulmayan diktatör Sulla'yı ve yönetimini desteklemiştir. Oysa Octavianus çok genç olmasına karşın, emekli olmak isteyen askerleri silahlandırmıştır; yoktan bir ordu kurmuştur; senatonun, halkın, bütün İtalya'nın tanrıların ve insanların yürekte benimsediği bir davaya sarılmıştır; Antonius'un tiranlığına son vermiştir (*Phil.*, V. 43-44). Dolayısıyla senato Octavianus'a *imperium* yetkisi vermelidir. *Imperium* yetkisi olmayan biri askeri işleri yürütemez, ordu kurup komutası altında tutamaz, savaş yapamaz; o normal yoldan atanmış bir *propraetor*'un tam yetkisine sahip olan bir *propraetor* olsun; bu yaşına göre büyük bir onurdur, fakat bu yalnız onun saygınlığını artırmakla kalmayacak yapması gereken işler için de ona güç verecektir (*Phil.*, V. 45). Cicero'nun, Octavianus için yazdığı ve senatonun onayına sunduğu tasarı yalnız yukarıda gördüğümüz *imperium* yetkisini ve *propraetor* payesini içermemekte, ona çok büyük başka ayrıcalıklar verilmesini de istemektedir (*Phil.*, V. 46):

"Quod C. Caesar C. f., pontifex, pro praetore, summo rei publicae tempore milites veteranos ad libertatem populi Romani cohortatus sit eosque conscripserit, quodque Legio Martia Quartaque summo studio optimoque in rem publicam consensu C. Caesare duce et auctore rem publicam, libertatem populi Romani defendant, defenderint, et quod C. Caesar pro praetore Galliae provinciae cum exercitu subsidio profectus sit, equites, sagittarios, elephantos in suam populi Romani potestatem redegerit difficillumoque rei publicae tempore salutis dignitatisque populi Romani subveniret, ob eas causas senatui placere C. Caesarem C. f., pontificem, pro praetore, senatorem esse sententiamque loco praetorio dicere, eiusque rationem, quemcumque magistratum petet, ita haberi, ut haberi per leges liceret, si anno superiore quaestor fuisset."

(J. Caesar'ın oğlu, *pontifex* ve *propraetor* olan C. Caesar (Octavianus), devletin içinde bulunduğu kritik bir anda, emekli askerleri Roma halkının özgürlüğünü korumaya teşvik ettiği ve onları bir bayrak altında topladığı için, Mars Lejyonu ve Dördüncü Lejyon askerleri çok büyük bir istek ve çabayla, devlete hizmet amacıyla bir birlik oluşturup, C. Caesar'ın (Octavianus) önderliği ve desteğiyle devleti ve Roma halkının özgürlüğünü korumakta ve korumuş oldukları için, *propraetor* C. Caesar (Octavianus) bir orduyla Gallia Cisalpina eyaletine yardım amacıyla yola çıktığı için, atlılardan, okçulardan ve fillerden oluşan birlikleri, kendi egemenliğinin yanısıra Roma halkının egemenliği altına soktuğu için, Roma devletinin içinde bu-

lunduğu çok kritik bir anda Roma halkının yaşam ve saygınlığına destek olduğu için, senato, J. Caesar'ın oğlu, *pontifex* ve *propraetor* C. Caesar'ın (Octavianus) senatör olmasından, senatoda *praetor* yetkisiyle düşüncelerini açıklayıp oy kullanmasından, hangi yüksek kamu görevine aday olmak isterse, adaylığının, ilgili yasanın gerektirdiği biçimde, kendisi bir önceki yıl *quaestor* olmuş gibi sayılmasından memnun kalacaktır.)

Cicero'nun bu önerisine göre, Octavianus'un resmen J. Caesar'ın oğlu olduğu bir kez daha onaylanacaktı. Kendisine rahiplik verilecekti (*pontifex*). Senatör olacaktı; unvan bakımından *propraetor*, fakat gerçekte *praetor* yetkilerine sahip olacaktı. Yaşı 19 olmasına karşın, 29 yaşına basmış olma koşuluna bağlı olan yüksek kamu görevlerine aday olabilecekti. Augustus'un (C. Caesar Octavianus) Ankara Anıtındaki sözleri (*Monumentum Ancyranum I: eo nomine senatus decretis honorificis in ordinem suum me adlegit C. Pansa et A. Hirtio consulibus consularem locum sententiae ferendae tribuens et imperium mihi dedit. Res publica ne quid detrimenti caperet, me pro praetore simul cum consulibus providere iussit*) Cicero'nun senatoda kabul edilen bu önerisinin içeriğini bütünüyle kapsamaktadır. Appianos'a göre, senato, ayrıca Octavianus'un yaldızlı bir heykelinin foruma dikilmesine karar vermiştir⁵⁵.

Cicero, Octavianus için düzdüğü övgüler ve öneriler yanında, senato ve ileri gelen kimi kesimlerce duyulan kuşkuları gidermeye ve bazı sorunları çözmeye çalışmıştır. Bu sorunlardan biri, Octavianus'un yaşının böylesine büyük yetki ve görevler için çok küçük olmasıydı; kimi kesimler, örneğin Pompeius'çular, özellikle de Brutus ve Cassius yanlıları (tertipçiler) onun bu yetkileri dilediğince kullanıp J. Caesar'ın öcünü alabileceğinden korkuyorlardı; senatodaki ileri gelen Antonius yanlıları da düşmanları Octavianus'a bu yetki ve ayrıcalıkların verilmesini doğal olarak istemiyorlardı, bu öneriyi engelleyebilmek için, ellerinden geleni yapmaya çalışıyorlardı. Dolayısıyla Cicero bu kuşkuları gidermek ve senatoya önerilerini kabul ettirebilmek için, aşağıdaki savunmayı yapmıştır (*Phil. V. 47-51*). Özetlemek gerekirse:

Caesar Octavianus'a, yaşının küçük olmasına karşın, en kısa zamanda en büyük onur ödüllерinin verilmesini engelleyen hiçbir neden yoktur. Yüksek

⁵⁵ App., B.C. V. 51.

kamu görevlerine atanma koşullarını içeren yasaya (*Leges Annales*) konsüllük için daha olgun bir yaş koşulu koymuşlardır⁵⁶, çünkü delikanlılığın neden olduğu düşüncesiz, acele ve cüretkar atılımlardan sakınmaya çalışmışlardır. Fakat Caesar Octavianus delikanlılık çağında, yüce erdemıyla yaşının çok üstünde olduğunu kanıtlamıştır. Dahası, eski Romalıların yüksek kamu görevlerine atamayla ilgili yasaları yoktu. Bu yasa çok sonraları, adaylar arasındaki yarışmadan doğmuş ve adayların eşit yaşta olmasını gözetmiştir; erdemli birçok genci devlete hizmet etmekten alıkoymuştur (*Phil. V. 47*). Bunun yanında genç yaşta yüksek kamu görevlerine seçilen, büyük işler başaran, Roma İmparatorluğunun büyümesini ve adının yücelmesini sağlayan kişiler de olmuştur, örneğin eski Romalılarından Rullus'lar, Decius'lar, Corvinus'lar, daha yakın geçmişten ise, konsül Africanus ve T. Flaminius. Başka güzel bir örnek de Makedonialı Büyük İskender'dir: delikanlılığında pek büyük başarılar kazanmıştır. Öldüğünde 33 yaşındaydı ve Roma yasalarının konsüllük için öngördüğü yaştan on yaş küçüktü. Dolayısıyla erdemın yaştan daha çabuk geliştiği kanısına varılabilir (*Phil. V. 48*)⁵⁷.

Phil. V. 48-49:

Caesar Octavianus'u kıskananlar ve karşı olanlar ise onun kendini tutamayacağından, ılımlı davranamayacağından, senatonun vereceği paye ve onur ödülleriyle yücelince, yetki ve gücünü ölçüsüzce kullanabileceğinden korkuyorlarmış gibi yapmacık bir tutum içine giriyorlardı. Gerçek büyüklüğün ve ününün bilincinde olan, kendisinin senato, Roma atlı sınıfı ve bütün Roma halkı tarafından sevilip sayıldığını bilen biri, devletin esenliğinin kendi ün ve saygınlığından çok daha önemli olduğunu elbette anlar. Keşke J. Caesar da gençken, oğlu Octavianus gibi olsaydı! Ne yazık ki, o bütün üstün yeteneklerini ve gücünü senatoya, optimatlara karşı hür insanların katlanamayacağı bir biçimde kullanmıştır. Fakat oğlunun kafa yapısı çok daha farklıdır. Caesar Octavianus herkesce, her optimatça çok sevilip sayılan bir kişidir. Özgürlük umudumuz ondadır; kurtuluşumuzu o sağlamıştır, onun için en büyük yetki ve şeref ödülleri istenmektedir ve bu ödüller onu beklemektedir.

⁵⁶ İlk ve temel *Lex Annalis*, İ.Ö. 180 yılında yürürlüğe girmiştir. Buna göre, en küçük kamu yüksek görevi olan *quaestor*luğa aday olabilmek için yaş koşulu 31 idi.

⁵⁷ Bu düşüncenin şirde kullanımı için bk. Ovidius, *Ars Am. I. 177* ve devamı.

Phil. V. 50:

Dolayısıyla onun ender basiretine hayranız; onun çılgınlıklarından mı korkacağız? Kim yararsız bir gücü, kıskançlık uyandıracak bir varsıllığı, aptalca ve tehlikeli bir despotluk tutkusunu gerçek ve sürekli bir ün ve saygınlığa yeğleyecek kadar budaladır? Octavianus henüz delikanlıyken (puer) bunu anlıyor, yaşı ilerlerse anlamayacak mı? “Fakat bazı çok seçkin ve devlete bağlı vatandaşlara düşmandır” deniyor. Böyle bir korku yersizdir. Caesar Octavianus, bütün kişisel düşmanlıklarını devlet uğruna bıraktı, devleti kendine son sözü söyleyecek hakem seçti, devleti kendine bütün plan ve işleri için yönlendirici önder seçti. Devleti yıkmak değil, onu güçlendirmek için, kendini onun hizmetine verdi. Bu gencin bütün duygularını açıkca biliyorum. Devleti her şeyin üstünde sevip sayıyor; sizin (senato) otoritenize her şeyin üstünde değer veriyor; optimatların düşünce ve yargılarını her şeyden çok benimsiyor; gerçek ün ve saygınlığı her şeyden tatlı buluyor.

Phil. V. 51:

Dolayısıyla ondan korkulacak bir şey değil, daha çok ve daha büyük iyilikler ummamız gerekir. D. Brutus'u kuşatmadan kurtarmak için yola çıkmış bir adamın (Octavianus)⁵⁸ ailesiyle ilgili acıları (J. Caesar'ın öldürülmesinden duyduğu acıları) sürekli anımsayacağından ve bunun onu çok etkileyip ona devletin esenliğini unutturabileceğinden korkmanız yersizdir. Ey senatörler, üstelik size, Roma halkına ve devletine güvence verme yürekliliğini de gösteriyorum -eğer kendimi zorunlu hissetmeseydim, elbette böyle bir şeyi yapmaya cüret edemezdim, son derece büyük bir meselede düşüncesizce ve acele hareket etmekten doğabilecek kötü bir ünden sakınmaya çalışırdım. Ey senatörler, C. Caesar'ın (Octavianus), bugün nasıl bir yurttaş ise, her zaman öyle bir yurttaş olacağına; özellikle onun nasıl bir yurttaş olmasını istiyorsak ve diliyorsak, onun da öyle bir yurttaş olacağına söz veriyorum, kefil oluyorum, güvence veriyorum:

⁵⁸ Cicero, Octavianus'u her ne kadar Decimus Brutus'u kuşatmadan kurtarmak için Mutina'ya gidiyor ya da orada savaşıyor gibi göstermekte ise de, Appianos'a göre (App., B.C. III. 73) Octavianus, D. Brutus'un, J. Caesar'ı öldürmekten duyduğu pişmanlığı açıklayan sözlerini ve onu Antonius'tan kurtarması üzerine ettiği teşekkürü kabul etmemiştir. Böylece D. Brutus'un uzlaşma ve dostluk kurma çabalarına, “Ben burada D. Brutus'u kurtarmak için değil, Antonius'la savaşmak için bulunuyorum..... Decimus'la yüz yüze gelmekten ve karşılıklı konuşmaktan tanrı korusun!” karşılığını vererek Brutus'a beslediği düşmanlığı açığa vurmuştur.

Promitto, recipio, spondeo, patres conscripti, C. Caesarem talem semper fore civem, qualis hodie sit, qualemque eum maxime velle esse et optare debemus.

Cicero, Brutus'a yazdığı bir mektupta (*ad Brutum* I. 18: pro ağulescente ac paene puero...; vix videbar quod promiseram praestare posse.⁵⁹) “Bir delikanlı ya da henüz çocuk biri için....; verdiğim sözü tutabilmek bana güç geliyor” diyerek pişmanlık duyduğunu açıklamakta ise de, onun böylesine büyük bir sorumluluk üstlenebilmesi için, Octavianus'tan aynı biçimde, senatoya, optimatlara, Roma halkının özgürlüğüne ve devlete bağlı kalacağına, onların gösterdiği yoldan gideceğine, onların çıkarlarını kendi kişisel sorunlarının üstünde tutacağına söz almış olmalıdır. Bu, aynı zamanda Cicero'nun kendisine *pater* (baba) diye hitap eden Octavianus'a ne kadar çok güvendiğini ve aralarının ne denli iyi olduğunu da göstermektedir. Bütün bunlara karşın, Octavianus daha sonra bu sözlerine zıt düşen bir yolu seçecektir, Cicero'yu ise baş düşmanı Antonius'un eline, öldürmesi için, teslim edecektir. Plutarkhos'un düşüncesine göre⁶⁰, yeryüzünde o ana dek işlenmiş en acımasızca ve barbarca bir toplu kıyımı gerçekleştirecek üçlüden (triumviri) biri olacaktır.

Cicero, Octavianus'la ilgili önerisinin ardından, Dördüncü Lejyon'un Octavianus'tan yana geçmesini sağlayan Lucius Egnatuleius'un övölüp ödüllendirilmesini, ilgili yasaların şart koştuğu yaştan üç yıl önce, istediğı yüksek kamu görevine aday olabildiğini, görevi üstlenip yürütmesini sağlayacak bir öneride bulunmuştur (*Phil.* V. 52). Caesar Octavianus'un ordusuyla ilgili olarak da senatonun şöyle bir karar alması gerektiğini savunmuştur:

“*Pontifex* ve *propraetor* olan Caesar'ın (Octavianus) komutası altına girip Roma halkının özgürlüğünü ve senatonun egemenliğini korudukları ve korumakta oldukları için, emekli askerler (milites veterani) ve onların çocukları zorunlu askeri hizmetten muaf tutulmalıydılar; konsüller, C. Pansa

⁵⁹ Bu mektubun Cicero'yu taklit eden biri tarafından yazılmış olabileceği ileri sürülmektedir.

⁶⁰ Plut., *Antonius*, XIX: Ben yeryüzünde şimdiye değin bu değış tokuştan daha acımasız ve daha barbar bir şeyin olduğuna inanmıyorum, çünkü onlar (Octavianus, Antonius ve Lepidus, triumviri) kıyım karşı kıyım pazarlığı yapmakla hem elde ettikleri hem de elden çıkardıkları kişilerin canına kıymışlardır; kendi arkadaşları söz konusu olduğunda ise gerçekten daha da suçludurlar, çünkü onlara karşı azıcık da olsa kin duymadıkları halde onların ölümüne neden olmuşlardır.

ve A. Hirtius, bunlardan biri ya da her ikisi uygun görürse, *Lex Iulia* ya aykırı bir biçimde emekli askerlerin yerleştirildiği kolonilerde ve ayrıca Campania'da ne kadar toprak kaldığını araştırmalıydılar ve bu toprakları Caesar'ın (Octavianus) ordusuna katılan emekli askerlere dağıtmalıydılar; aynı biçimde Mars Lejyonu ve Dördüncü Lejyon askerleri, ayrıca konsul C. Pansa, ve A. Hirtius komutası altına giren ve adlarını açıklayan -zira bunlar senatonun egemenliğini ve Roma halkının özgürlüğünü canları gibi sevip sayarlar ve saydılar da- İkinci ve Otuzbeşinci Lejyon askerleri ve çocukları zorunlu askeri hizmetten muaf tutulmalıydılar; bu lejyonların askerleri savaş sonunda terhis edilmelidirler."

Cicero'nun önerisinde geri kalan kısmı özgün biçimiyle şöyle devam ediyordu:

"Quantamque pecuniam militibus earum legionum in singulos C. Caesar pontifex, pro praetore, pollicitus sit, tantam dari placere; utique C. Pansa, A. Hirtius consules, alter ambove, si eis videretur, rationem agri haberent, qui sine iniuria privatorum dividi posset; iisque militibus, Legioni Martiae et Legioni Quartae ita darent, adsignarent, ut quibus militibus amplissime dati, adsignati essent." (*Phil.* V. 53).

(Senato şundan memnun olacaktır: *Pontifex* ve *propraetor* olan C. Caesar Octavianus o lejyonların askerlerine adam başına ne kadar para söz verdiyse, o kadarı (devlet kasasından)⁶¹ ödenmelidir; konsül C. Pansa ve A. Hirtius, bunlardan biri ya da ikisi eğer uygun görürse, özel kişilere haksızlık yapmaksızın dağıtılabilecek toprakları belirlemelidir; ve şimdiye dek askerler için ödül olarak belirlenip verilmiş olan en büyük miktarda toprağı şu askerlere yani Mars Lejyonu'na ve Dördüncü Lejyon'a tahsis edip vermelidirler.)

Appianos, İ.Ö. 1 Ocak 43'te başlayıp aynı ayın dördüncü gününe dek süren bu senato toplatusında Octavianus için alınan kararı özet olarak vermektedir (App. *B.C.* III. 51):

Onlar (senatörler) ona (Octavianus) altın yaldızlı bir heykel dikilmesini, onun şimdi bile senatoda konsüller arasında düşüncesini açıklayıp oy kullanmasını; ve yasanın öngördüğü yaştan on yıl önce konsüllüğe aday olabilmesini (καὶ γνώμην αὐτον ἐσφέρειν ἐν τοῖς ὑπατικοῖς ἤδη καὶ τὴν

⁶¹ App., *B.C.* III. 56: ὁ Κικέρων ὁμοῦς ἐπήνεσε καὶ ἐκ τῶν κοινῶν ἐχθρῶν ἐμισθοδότησε: Bununla beraber Cicero onları övdü ve onlara devlet kasasından para verilmesini önerdi.

ὑπατεῖαν αὐτῆν μετιέναι τοῦ νόμου Θάσσον ἔτεσι δέκα); Antonius'tan onun (Octavianus) yanına geçen lejyon askerlerine, başarılı olmaları koşulluyla (Octavianus) ne kadar para söz verdiyse, o kadarının kamu hazinesinden ödenmesini oylayıp karara bağladı⁶².

Appianos'un belirttiği gibi, senatonun bu kararı alması, aynı zamanda Antonius'un vatan haini ilan edilmiş olduğu biçiminde yorumlanmıştır (App., *B.C. III.* 51-52; Cic., *Phil.* VII. 10).

İ.Ö. 43 yılı Asia (Anadolu) eyalet valisi C. Trebonius Suriye'ye gitmekte olan P. Dolabella'ya İzmir'e girmesi için izin vermemiştir. Dolabella ani bir baskınla onu ele geçirmişti; J. Caesar'ın öcünü almak amacıyla Trebonius'u korkunç bir işkenceyle öldürmüştü⁶³. Haberin alınması üzerine konsül C. Pansa İ.Ö. 43 yılının Mart ayı ortalarında senatoyu toplantıya çağırmıştır. Cicero bu toplantı sırasında onbirinci *Philippica* söylevini vermiştir; kendi damadı Dolabella'nın vatan haini ilan edilmesini⁶⁴, Suriye eyalet valiliğinin de C. Cassius'a verilmesini⁶⁵ öneren bir konuşma yapmıştır. Konuşması sırasında Cicero, Caesar Octavianus'a verilmesini sağladığı yetkilerden ötürü kendisine yöneltilen eleştiriye de karşılık vermek için fırsat bulmuştur:

“At enim (nam id exaudio) C. Caesari adolescentulo imperium extraordinarium mea sententia dedi. Ille enim mihi praesidium extraordinarium dederat; cum dico ‘mihi’, senatui dico populoque Romano. A quo praesidium res publica ne cogitatum quidem tantum haberet, ut sine eo salva esse non posset, huic extraordinarium imperium non darem? aut exercitus adimendus aut imperium dandum fuit; quae est enim ratio, aut qui potest fieri, ut sine imperio teneatur exercitus? Non igitur, quod ereptum non est, id existimandum est datum; eripuissetis C. Caesari, patres conscripti, imperium nisi dedissetis. Milites veterani, qui illius auctoritatem, imperium, nomen secuti pro re publica arma ceperant, volebant sibi ab illo imperari; Legio Martia et Legio Quarta ita se contulerant ad auctoritatem senatus et rei publicae dignitatem, ut deposcerent imperatorem et ducem C. Caesarem. Imperium C. Caesari belli necessitas, fasces senatus dedit. Otioso vero et nihil agenti privato, obsecro

⁶² Bu konunun Antonius'u savunan Piso tarafından tartışılması için bk. App., *B.C. III.* 56.

⁶³ Dio Cass., *Hist. Rom.* XLVII.29.2-6; App., *B.C. III.* 26.

⁶⁴ Cic., *Phil.* XI. 1-16.

⁶⁵ Cic., *Phil.* XI. 26-36.

te, L. Caesar (cum peritissimo homine mihi res est), quando imperium senatus dedit?” (*Phil. XI. 20*).

(Fakat, -zira o eleştiri kulağıma geldi- ben kendi önerimle genç C. Caesar’a (Octavianus) olağanüstü askeri yetki (imperium) verdim. Evet, çünkü o bana olağanüstü bir koruma sağladı; “bana” demekle senatoyu ve Roma halkını kast ediyorum, Beklenmedik bir anda devletin kendisinden o denli büyük koruma elde ettiği -Bu koruma olmasaydı devletin esenliği de olanaksızdı- bir kimseye olağanüstü askeri yetki vermemeli miydim? Ya onun elinden ordusunu almalıydım ya da ona askeri yetki (imperium) vermeliydim. *İmperium* olmaksızın bir ordu bulundurmanın bir yolu var mıdır, olabilir mi? Dolayısıyla alınmayan bir şey verilmiş sayılmaz: Ey senatörler, siz C. Caesar’a (Octavianus) *imperium* vermemiş olsaydınız, komuta yetkisini ondan almış olacaktınız. Kendilerini onun otoritesine (auctoritas), askeri yetkisine (imperium) ve adına bağlayan, devlet uğruna silaha sarılan emekli askerler yalnız onun (Octavianus) tarafından komuta edilmek istiyorlardı. Mars Lejyonu ve Dördüncü Lejyon senatonun egemenliğine ve devletin saygınlığına kendilerini öylesine adanmışlardı ki, onlar da komutanları ve önderleri olarak C. Caesar’ı (Octavianus) istiyorlardı. Savaş yapma zorunluluğu C. Caesar’a (Octavianus) *imperium* sağladı, senato da ona *fascēs*⁶⁶ verdi. Fakat, L. Caesar⁶⁷, lütfen söyle bana, -çünkü benim alışverişim seninledir ve sen de çok deneyimli biri olduğuna göre- hiçbir işi olmayan, hiçbir şey yapmayan sıradan bir kişiye senato ne zaman *imperium* vermiştir?)

Cicero’nun C. Caesar Octavianus’a karşı tutumu, ondan beklentileri ve bu amaçla ona, yaşına göre olağanüstü sayılan paye ve yetkiler, ordusu için de maddi ve manevi yardım sağlamaya çalışması ve bunda başarılı olması, yukarıdaki pasaj ve aktarmalarda gördüğümüz gibi, derinlemesine bir yorum gerektirmeyecek denli açıktır. Augustus’un, *Monumentum Ancyranum* yazıtında sözünü ettiği “eo nomine senatus decretis honorificis in ordinem suum me adlegit C. Pansa et A. Hirtio consulibus, consularem locum sententiae ferendae tribuens et imperium mihi dedit. Res publica ne quid detrimenti caperet, me pro praetore simul cum consulibus providere iussit.” bütün bu paye ve yetkiler, yaşının çok küçük olmasından ve J. Caesar’la olan

⁶⁶ *Fascēs*, karaağaç ya da huş ağacının dallarından oluşan, ortasında bir balta bulunan bir çubuk demeti idi ve *imperium* yetkisini simgeliyordu. Demetteki çubuk sayısı kadar *lictor* tarafından, *imperium*’u’ olan yüksek kamu görevlisinin önünde taşınırdı.

⁶⁷ L. Ceasar, Antonius’un dayısıdır ve Antonius’a karşıdır. Senato yanlısı olduğu için, Octavianus’a böylesine büyük paye ve yetkilerin verilmesini istememiştir.

yakınlığından doğan karşıt görüşlere ve engellemelere karşın, Cicero tarafından sağlanmıştı. Cicero, bu ayrıcalıkları ona sağlarken, ayrıca onun çok büyük suç unsuru oluşturan ordusunu ve girişimlerini de onun düşmanlarına karşı savunmuş ve yasallaştırmıştır. Bununla birlikte, Appianos'un anlatığına göre, Octavianus kendisine verilen bu ayrıcalıklarla yetinmemiş, daha fazlasını istemiştir; senatoya karşı kuşkucu ve kötümser bir gözle bakmıştır. Appianos'a göre (B.C. III. 64), Octavianus senatoca M. Brutus, D. Brutus ve Cassius'a büyük eyaletler, ordular ve ayrıcalıklar verilmesine kızmış ve şöyle bir kaniya varmıştır: Senatörler onun heykelinin dikilmesini⁶⁸, ona senatoda ön sırada (konsül düzeyindekiler arasında) bir sandalye ve *praetor*'luk unvanı verilmesini onaylamakla işin doğrusu onun elinden özel ordusunu almışlardı ve böylece ona bir çocuğa davranıldığı biçimde davranmışlardı (onu aldatmışlardı); çünkü bir *praetor*'un, konsüller yanında iken, hiç yetkisi yoktu; yalnız Antonius'tan onun yanına geçen askerlere (Mars ve Dördüncü Lejyon'lar) ödüller verilmesi, onun ordusuna yazılan emekli askerlere bir hakaret demektir; savaş ise onun için bir yüzkarası olacaktı, çünkü Antonius'a karşı olanlar onu yok edene dek bu plandan (Octavianus'u araç olarak kullanma) yararlanacaklardı. Birinci olasılık: Appianos, Octavianus'un bu biçimdeki düşüncesini Antonius'un ya da Antonius yanlısı yazarların anı ya da tarih kitaplarından aktarmış olabilir⁶⁹. İkinci olasılık: Octavianus (Augustus) kendi anı kitabında⁷⁰ senatoya karşı tutumunun değişmesini açıklarken, nedenini bu biçim bir yorumla desteklemiş olabilir; Appianos da onun görüşünü aktarmış olabilir. Klasik çağ tarihçileri genellikle, Octavianus'un iç savaşlar sırasındaki -özellikle 43-42 yılları arasındaki- tutumuna ve yaptığı işlere kötümser bir gözle bakmaktadırlar⁷¹. Aynı bakış açısı sık sık Appianos'ta da görülmektedir: Appianos onun kişiliğini, şüp-

⁶⁸ Dio Cass., *Hist. Rom.* XLVI. 29.2.

⁶⁹ Antonius yanlıları, olasılıkla Calenus, kendilerinin M. Brutus'un (senatoca onaylanmış) bir orduya sahip olmasına Caesar yanlısı emekli askerlerin nasıl bir tepki göstereceğinden korktuklarını söylemiştir (Cic., *Phil.* X. 15). Buna göre, Antonius yanlıları Octavianus'u ve onun emekli askerlerini M. Brutus'a ya da senato yanlılarına karşı ara açmak, gerginlik yaratmak amacıyla kullanmak istemişlerdir. Appianos "Octavianus senatoca M. Brutus, D. Brutus ve Cassius'a büyük eyaletler, ordular ve ayrıcalıklar verilmesine kızdı" derken, olasılıkla Antonius yanlılarının görüş ve propagandalarına yer veriyor olabilir.

⁷⁰ Octavianus'un otobiyografi kitabı için bk. Plut., *Antonius*, XXII. 2. Bu otobiyografi İ.Ö. 23 yılına kadar yaptığı işleri anlatmaktaydı. Günümüze kalmamıştır. Dio Cass., *Hist. Rom.* XLIV. 35.3.

⁷¹ Eski tarihçilerce Octavianus'un kişiliği konusunda söylenenler için bk. *Cambridge Ancient History*, 1971, cilt X, s. 5, n. 1.

heci, içi dışı bir olmayan⁷², erk tutkusuyla yanıp tutuşan biri olarak tanıtmaktadır. Kaynağı her nereden gelirse gelsin, Octavianus'un bu yorumu ya da düşüncesi gerçeklerle bağdaşmamaktadır ve verdikçe daha da isteyen bir çocuğun davranışını anımsatmaktadır. Önce, ona verilen ünvan ve yetkiler o günün koşulları, yasalar ve yaşı göz önüne alındığında olağanüstüydü (*Phil. XI. 20: C. Caesari adulescentulo imperium extraordinarium mea sententia dedi.... huic extraordinarium imperium non darem?*) ve Augustus'un (Octavianus) kendisi bile *Monumentum Ancyranum*'da övünür biçimde bunlardan söz etmektedir. İkinci olarak onun *propraetor* ünvan ve yetkisini konsüllüklerle karşılaştırması ve hor görmesi mantığa aykırıdır ve onun senatoya karşı çok kötümser tutumunu açıklar. Senatonun ona konsüllük vermesi olanaksızdı; çünkü bu ünvan ve görev yalnız seçimle elde edilebilirdi, ilgili yasa gereği aday 43 yaşında olmalıydı. Üstelik İ.Ö. 43 yılı konsülleri C. Pansa ve A. Hirtius göreve başlamışlardı. Atama yoluyla konsül (*consul suffectus*) olabilmesi için de, normal yoldan seçilmiş olan konsüllerden birinin istifa etmiş ya da başka nedenlerle görevinden ayrılmış olması gerekiyordu. Böyle bir durum da henüz yoktu. Dolayısıyla *pro praetore* senatonun atama yoluyla ona verebileceği en büyük unvandı, çünkü *praetor*'luk da yalnız seçimle elde edilebilirdi. Bununla birlikte o uygulamada bir *praetor*'un bütün yetki ve görevlerini üstleniyordu. *Propraetor* olarak *imperium* yetkisi vardı; eyalet valiliği de yapabiliyordu; konsüllerden sonra gelen, sayıca az, en güçlü kişilerden biri oluyordu; senatoyu toplama ve yasa önerme yetkisi vardı; yargıçlık yapabiliyordu.

Senato ödüllерinin yalnız Mars ve Dördüncü Lejyon'ları kapsadığı, oysa kendisinin (Octavianus) topladığı emekli askerlere verilmediği, dolayısıyla bunların hor görüldüğü biçimindeki düşüncesi de gerçeklerle bağdaşmamaktadır. Şimdiye dek yukarıda Cicero'dan aktardığımız birkaç söylevde, senatoya yapılan önerilerde emekli askerlerin de ödül kapsamı içine alındığını gördük (bk. *Phil. V. 53*). Appianos (*B.C. III. 51*) ödüllerin yalnız Mars ve Dördüncü Lejyonu kapsadığını söylemekle yanılığını göstermektedir. Ayrıca aşağıdaki örnekler ödülleri verildiğini doğrulamaktadır:

"Itaque his praemia promissa sunt, illis persoluta. Fruantur illi suis, persolvantur his, quae spondimus; id enim deos immortales spero acquissimum iudicare" (Cic., *Phil. XI. 39*).

⁷² App., *B.C. III. 48*; Octavianus'un aşağıdaki sözü kendisinin iki yüzlü davrandığını gösterir: ὄν ἀσθανόμενος ὑπηρετεῖν ὑποκρίνομαι (Bu gerçekleri bilerek, sanki onlara (senatörlere) hizmet ediyormuşum gibi davranıyorum).

(Böylece bunlara ödülleri söz verildi, ötekilerine ise ödendi. Onlar (emekli askerler) aldıkları ödülleri tadını çıkarırlar, bunlara ise söz verdiğimiz ödülleri ödensin; bundan böyle umarım ölümsüz tanrılar bunun en adil şey olduğu yargısına varırlar).

“Atque etiam censeo, patres conscripti, quae praemia militibus promisimus nos re publica recuperata tributuros, ea vivis victoribusque cumulate, cum tempus venerit, persolvenda; qui autem ex iis, quibus illa promissa sunt, pro patria occiderunt, eorum parentibus, liberis, coniugibus, fratribus eadem tribuenda censeo” (Cic., *Phil.* XIV. 35).

(Sayın senatörler, şunu da öneriyorum: askerlere, devletin eski düzeyine kavuşmasından sonra ödenmek üzere söz verdiğimiz o ödülleri yaşayan ve zafer kazananlara fazlasıyla ödeyiniz, çünkü artık ödeme zamanı gelmiştir; ödemek zorundayız; kendilerine ödül vaadedilmiş, fakat vatan uğruna ölmüş olanların ödülleri aynen onların ana-babalarına, çocuklarına, karılarına ya da kardeşlerine verilmelidir, bunu öneriyorum.)

Daha sonra aynı önerinin yazılı olarak oylanmak üzere senatoya sunulduğunu görüyoruz (Cic., *Phil.* XIV. 38):

“..... utique, quae praemia senatus militibus ante constituit ea solvantur eorum, qui hoc bello pro patria occiderunt, parentibus, liberis, coniugibus; fratribus, isque tribuantur, quae militibus ipsis tribui oporteret, si vivi vicissent, qui morte vicerunt”.

Bütün bu özgün kaynaklar göstermektedir ki, senato, Decimus Brutus, Marcus Brutus ve kendi yandaşlarının yanısıra, Caesar Octavianus'un da ordusunu maddi ve manevi açılardan desteklemiştir. Onun askerlerine, sanki devlete ait askerlermiş gibi toprak ve para sözü vermiş ve bu sözünü yerine getirmiştir. Bu konuların gerçekleşmesine Cicero senatoda öncülük etmiş ve başarılı olmuştur. Octavianus'un (Appianos'un aktardığı biçimde) düşüncesi ise yanlış ve yersizdir. Dio Cassius'a inanacak olursak, üstelik senato, Octavianus'un özel ordusunu kurarken, askerlere ödediği ve onları donatmak için harcadığı bütün parayı Roma kenti kasasından almasını onaylamıştır (Dio Cassius, *Hist. Rom.* XLVI. 29, 3: Καὶ τὸ τὰ Χρήματα ἅ τοῖς στρατιώταις ἀναλώκει, παρὰ τῆς πόλεως, ὅτι δὴ καὶ καθ'ἑαυτὸν ὑπὲρ αὐτῆς δὴ παρεσκεύασέ σφας, λαβεῖν).

Senatonun Octavianus'a *propraetor* unvanı, *imperium* yetkisi ve senatonun ön sırasında bir sandalye vermekle özel ordusunu onun elinden aldığı biçimindeki düşünceye ise iki açıdan bakılabilir. Öncelikle, Octavianus'un ordu kurmaktaki amacı Antonius'a karşı koymak ve onunla savaşmaktı; çünkü onu kendisine en büyük engel olarak görmüştü. Dolayısıyla değişen birşey yoktu. O şimdi devlet ordularıyla birlikte Antonius'a karşı daha güçlü olarak savaşacaktı. Öte yandan *propraetor* unvanı ve *imperium* almakla ordusu ve girişimleri yasallaşmıştı ve kendisi bir yüksek kamu görevlisi olmuştu. Dolayısıyla senatonun karar ve buyruklarına uyması gerekirdi. Gerçekten de onun ordusunun (Mars ve Dördüncü Lejyon'ların) I. Mutina savaşı sırasında konsüllerin (C. Pansa ve A. Hirtius) komutası altına verildiğini görüyoruz⁷³. Octavianus bu savaş sırasında askeri bir birlikle yalnız ordugahı korumuştur. Öte yandan kuramsal olarak geçerli olan bu durum uygulamada hiç de öyle olmayabilirdi. Bu ordu kendisinin, onu istediği gibi kullanabilirdi. Gerçeği bir örnekle açıklamak gerekirse: o, Mutina savaşından sonra yalnız kendi özel ordusunu değil, devlet ordusunu da (senatoyu dinleyeceği yerde) senatoya karşı kullanabilmiştir.

Cicero, Octavianus için *propraetor* unvanını ve *praetor*'lar arasında (*praetorio loco*: *Phil.* V. 46) düşüncesini açıklayıp oy kullanmasını önermişti. Öneride ve önerinin senatoca onaylanması üzerine Cicero ona hep *pro praetore* unvanıyla hitap etmiştir. Cicero onüçüncü *Philippica* söylevinde, Antonius'u mektubunda Octavianus'a hitap ederken *pro praetore* unvanını kullanmamakla suçlar (*Phil.* XIII. 22: "Antonius Hirtio et Caesari" -Neque se imperatorem neque Hirtium consulem nec pro praetore Caesarem). Aşağıdaki aktarmalar onun, Octavianus'tan söz ederken, bu unvanı kullanmaya ne denli önem verdiğini gösterebilir:

Phil. XIII. 39: cumque iis pro praetore Caesar.

Phil. XIV. 6: ad litteras... quae sunt a consulibus et a pro praetore missae...

Phil. XIV. 22: ex litteris enim C. Pansae, A. Hirtii consulum, C. Caesaris pro praetore...

⁷³ Appianos'a göre (*App.*, B.C. III. 65) senato gizlice Hirtius'a, Octavianus'tan iki lejyonu istemesini buyurmuştu. Nedeni ise, Antonius'tan Octavianus tarafına geçen bu Mars Lejyon'u ve Dördüncü Lejyon orduda en güvenilir lejyonlardı. Octavianus, Hirtius'a her bakımdan boyun eğmiştir, onunla birlikte hareket etmiştir.

Phil. XIV. 37: cumque C. Caesar pro praetore, imperator, consilio diligentiaque sua castra feliciter defenderit.

Bu tür örnekler çoğaltulabilir. Fakat bizce önemli olan sorun şudur: Cicero, Octavianus'un senatoda oturacağı yeri, konuşma ve oy kullanma sırasını 'praetorio loco' diye belirtirken, Augustus (Octavianus) Ankara Anıtı'nda bunlar için 'consularem locum' sözünü etmektedir. Kimi Eskiçağ yazarları da bu durumu doğrular gibi görünmektedir:

Livius, *Periochae* (ya da *Epitome*), 118: C. Caesari qui privatus rei publicae arma sumpserat, propraeoris imperium a senatu datum est cum consularibus ornamentis adiectumque ut senator esset;

Appianos, *B.C.* III. 51: Καὶ γνώμην αὐτὸν ἐσφέρειν ἐν τοῖς ὑπατικοῖς ἤδη καὶ τὴν ὑπατείαν αὐτὴν μετιέναι τοῦ νόμου θάσσον ἔτεσι δέκα...

Appianos'un 'yasanın gerektirdiğinden on yıl önce konsüllüğe (μπατεῖαν) aday olabildiğini onayladılar sözü gerçekte doğrudan doğruya bağdaşmamaktadır. Octavianus 19 yaşındaydı ve yirmidokuz yaşındaymış gibi işlem görecekti (bk. Cic., *Phil. V. 46*):

"ob eas causas senatui placere, C. Caesarem C.f., pontificem, pro praetore, senatorem esse sententiamque loco praetorio dicere, eiusque rationem, quemcumque magistratum petet, ita haberi, ut haberi per leges liceret, si anno superiore quaestor fuisset".

(Bu nedenlerden senato, J. Caesar'ın oğlu, *pontifex* ve *propraetor* C. Caesar'ın (Octavianus) senatör olmasından; *praetor* yetkisiyle (ya da *praetor*'lar sırasında) düşüncelerini açıklayıp oy kullanmasından; hangi yüksek kamu görevine aday olmak isterse, adaylığının ilgili yasanın gerektirdiği biçimde kendisi bir önceki yıl *quaestor* olmuş gibi sayılmasından memnun kalacaktır).

Bu öneriye göre, Octavianus henüz *quaestor*'luk yapmamasına karşın, yapmış kabul edilecekti. *Praetor*'luğa aday olabilecekti. Çünkü 29 yaş *praetor* olabilmek için en alt sınırdı; bu nedenle senato'nun bu yaş sınırını ondokuza indirmesi, başka deyişle yaşını on yıl büyütmesi yani yirmidokuza çıkarması gerekiyordu. Cicero, durumun çok ivedi olması ve seçimin uzun zaman alacağı düşüncesiyle, senatoca verilebilecek *propraetor*'luğu önermiştir. Öneriyi veren ve bu olağanüstü ayrıcalıkları "ben verdim" diye övünen Cicero olduğuna ve senato da bunu kabul ettiğine göre, bizim Cicero'nun

sözlerini ölçü olarak almamız daha doğru olabilir. Yirmidokuz yaş *praetor* olabilmek için en alt sınırdı; oysa ilgili yasa konsül adaylarının en azından kırküç yaşında olmasını öngörüyordu. Octavianus'un durumunda, eğer bu 'on yıl öncelik' konsüllük için de geçerli idiyse, o ancak ondört yıl sonra, yani gerçek yaşı otuzüç olunca, konsüllüğe aday olabilecekti. Önce, öneri ve tartışmalarda o an için konsüllük söz konusu olmamasına karşın, Appianos'un bundan söz etmesi yersiz görünmektedir; kaynakça olarak Octavianus (Augustus) yanlış bir tarihçiden yararlanırken, olasılıkla böyle bir aktarma da bulunmuş olabilir. Ya da Appianos konsüllükle *propraetor*luğu kimi yakın özelliklerinden dolayı karıştırıyor ya da eşdeğer görüyor olabilir. Çünkü her ikisi için de Yunanca, 'στρατηγός' ya da kimi zaman *propraetor* ve *proconsul* için 'ἀντιστράτηγος' sözcüğü kullanılabilir; her ikisinin de farklı ölçüde olmakla birlikte *imperium*'u vardır; sayıca farklı olmasına karşın, her ikisine de *lictor*'lar tarafından eşlik edilmektedir vb⁷⁴. Dolayısıyla bir önceki tümcedeki "ἐν τοῖς ὑπατικοῖς" sözü 'konsüller arasında' değil de genel olarak 'consul, proconsul ve *propraetor*'ları içeren en üst düzeydeki yüksek kamu görevlileri arasında' anlamında kullanılmış olabilir. Aynı açıklama Augustus'un *Monumentum Ancyranum*'daki 'consularem locum' için de geçerli olabilir; yine Livius'un *Periochae (Epitome)*'ındaki "cum consularibus ornamentis" sözü genelleme olarak "en üst düzeydeki kişilere ait nişanlarla" anlamında kullanılmış olabilir.

Senato Antonius'a karşı yapılacak savaşın yönetimini konsüllere ve Caesar Octavianus'a vermiştir⁷⁵. Octavianus aslında Antonius'a karşı savaşı, yukarıda gördüğümüz gibi, yalnız başına ve çok daha önce başlatmıştı, ama henüz bir meydan savaşı yapmamıştı, bundan dolayı ve onun bu savaşı sürdürebilmesi için, senato ona yukarıda sözünü ettiğimiz olağanüstü ayrıcalıkları vermişti. Senato ayrıca Lepidus'un ve Alpler ötesi Gallia'nın bir kesimini yöneten Lucius Munatius Plancus'un konsüllere yardım etmesini buyurmuştu, fakat bu komutanlar o an için yansız bir tutum yeğlemişlerdir. Octavianus olasılıkla Mart öncesi konsül A. Hirtius'la birlikte Mutina'ya doğru yola çıkmıştı⁷⁶: (Cic. *Phil.* X. 15: Quid ergo agunt nunc tot exercitus, nisi ut obsidione Brutus liberetur?; *Phil.* X. 16: alter (Octavianus) virtutis

⁷⁴ Bu unvanların benzer ve farklı yanları için bk. *Oxford Classical Dictionary* 1984, başlıklar, *praetor, consul, proconsule, pro praetore, imperium*.

⁷⁵ Bk. Dio Cass., *Hist. Rom.* XLVI. 29. 5-6.

⁷⁶ App., *B.C.* III. 65; Dio Cass., *Hist. Rom.* XLV. 13.5; XLVI. 36.

robore firmior quam aetatis cum istis ipsis veteranis ad D. Brutum liberandum est profectus; *Phil.* X 21: Hunc (Antonium) A. Hirti, C. Caesaris exercitus insecuti sunt, post Pansa dilectus urbem totamque Italiam erexit;). Onun ve A. Hirtius'un ordusu savaş öncesi, örf gereği dini arımdan geçmişti (*Phil.* XII. 8: pudet optimi exercitus qui coniunctus est ex duobus, qui iam lustratus, qui profectus ad Mutinam est). Bu sırada C. Pansa ise yeni asker toplayıp onlara yetişebilmek için elinden geleni yapıyordu⁷⁷. İ.Ö. 43 yılı Mart ayının sonunda ya da Nisan ayının başında konsül C. Pansa, daha önce Mutina'ya hareket etmiş olan görev arkadaşı A. Hirtius'la ve Caesar Octavianus'la buluştu. Böylece konsül C. Pansa, konsül A. Hirtius, Caesar Octavianus ve Mutina'da kuşatma altında bulunan D. Brutus'un orduları hep birlikte Antonius'unkinden daha büyük bir güç oluşturuyordu. Servius Galba'nın Cicero'ya yazdığı bir mektupta anlattığı gibi (*ad fam.* 10.30), İ.Ö. 15 Nisan 43'de, Forum Gallorum, bugünkü adıyla Castel Franco denen yerde devletin ordularıyla Antonius arasındaki ilk çatışma yer aldı⁷⁸. Bu savaş sırasında Octavianus'un Mars Lejyonu konsül C. Pansa'nın komutasına, Dördüncü Lejyon'uyla emekli askerlerden oluşan VII. Lejyon'u da konsül A. Hirtius'un komutasına altına verilmişti⁷⁹ (*Phil.* XIV. 26: Pansa dignus imperator legione Martia, digna legio imperatore; *Phil.* XIV. 27: Quid dicam de Hirtio? qui re audita e castris duas legiones eduxit incredibili studio atque virtute, Quartam illam, quae relicto Antonio se olim cum Martia Legione coniunxit, et Septimam, quae constituta ex veteranis....). Konsül A. Hirtius'tan gelen ve senatoda okunan (*Phil.* XIV. 1) bir mektuptan anlaşıldığına göre, Octavianus meydan savaşına katılmamış⁸⁰, yalnız birkaç *cohors* birliğiyle (olasılıkla *cohors praetoria*) ordugahı korumuş ve bu sırada ordugaha yapılan bir saldırıyı da püskürtmüştür (*Phil.* XIV. 28: Hic ergo adulescens maximi animi, ut verissime scribit Hirtius, castra multarum legionum paucis cohortibus tutatus est secundumque proelium fecit). Appianos'a göre ise, Octavianus *cohors praetoria* birliğiyle Antonius'un *cohors praetoria* birliğine karşı savaşmıştır. Fakat bütün askerlerini yitirmiştir⁸¹. Konsül Pansa ise böğrüne saplanan mızraklardan öldürücü iki yara

⁷⁷ Dio Cass., *Hist. Rom.* XLVI. 36; App., *B.C.* III. 65; Cic., *Phil.* XIV. 5.

⁷⁸ Bk. Cic., *ad Fam.* 10.30; *Phil.* XIV. 1, 26-27 ve 28 et passim; App., *B.C.* III. 66-72; Dio Cass., *Hist. Rom.* XLVI. 37-38.

⁷⁹ App., *B.C.* III. 67 ve 70.

⁸⁰ Dio Cass., *Hist. Rom.* XLVI. 38. I: ὁ τε Καῖσαρ, καίτοι μηδὲ μαχεσάμενος.

⁸¹ App., *B.C.* III. 67: τῆ στρατηγίδι δὲ Ἀντωνίου τὴν Καίσαρος στρατηγίδα ἀντέταξαν; *B.C.* III. 69: ἡ μὲν στρατηγὶς ἡ Καίσαρος ἀπασα διεφθάρη; *B.C.* III. 70: ἔπεσον δὲ.....καὶ ἡ στρατηγὶς ἡ Καίσαρος ἀπασα.....

almış ve savaş alanından Bononia kentine taşınmıştır⁸² (*Phil.* XIV. 26: *duobus periculosis vulneribus acceptis sublatus e proelio....*).

Antonius'un ilk Mutina savaşında yenildiği haberi kesin olarak 20 Nisan'da senatoya ulaşmıştır. Ertesi gün Roma kentinin *praetor*'u M. Cornitus'un senatoyu toplaması üzerine, P. Servilius savaşın bittiği anlamına gelen, askeri giysilerin çıkarılıp her zamanki giysilerin giyilmesini ve bu üç komutan (C. Pansa, A. Hirtius ve Caesar Octavianus) adına tanrılara şükran töreni (*supplicatio*) yapılmasını önermiştir (*Phil.* XIV. 1; XIV. 11 ve 24). Cicero bu toplantı sırasında XIV. *Philippica* söylevini vermiştir. Önce P. Servilius'un birinci önerisine karşı çıkmıştır (*Phil.* XIV. I-10); onun ikinci önerisini ise büyük bir coşkuyla desteklemiş ve bu şükran töreni için P. Servilius'un önerdiği gün sayısının artırılmasını istemiştir; son yirmi yıl içinde adına *supplicatio* düzenlenen komutanlara *imperator* unvanı da verildiği için, senatonun bu üç komutana öncelikle *imperator* unvanını vermesi gerektiğini ileri sürmüştür (*Phil.* XIV. 11). Bir iç savaşta bir vatandaşa karşı kazandığı yengiden dolayı bir komutana *supplicatio* yapılması Roma tarihinde hiç görülmemiş bir olaydı (*Phil.* XIV. 23), bununla birlikte Antonius bir vatan hainiydi, ona bir dış düşmanmış gibi davranılabilirdi. Cicero bu üç komutan adına yapılacak *supplicatio*'nun 50 gün sürmesini önermiştir (*Phil.* XIV. 29: *Decerno igitur eorum trium nomine quinquaginta dierum supplicationes;*). Bu gün sayısı, dış düşmanlara karşı kazanılan yengiler nedeniyle düzenlenen *supplicatio*'larla karşılaştırıldığında, ender bir durum gösteriyordu; bir iç savaş sonucu *imperator* unvanı verilmesi için de aynı şey söylenebilir, çünkü senato bir komutana *imperator* unvanı vermekle onun kazandığı yengiyi onaylamış oluyordu; böyle bir komutan ise yengi töreni (*ovatio* ya da *triumphus*) kutlayabilirdi. O ana dek yengi törenleri ise yalnız dış düşmanlara karşı kazanılan yengi sonucu düzenlenmişti.

Cicero, Octavianus'a *imperator* unvanının verilmesi için şunları neden olarak göstermiştir: önce Octavianus kendi ordusunu kurup devleti Antonius'un ilk kötülüklerinden, bir daha suç işlenmesine fırsat vermeyecek biçimde kurtarmıştır; Antonius tarafından Mutina'da kuşatılmış olan D. Brutus'a yardım etmek üzere yola çıkmıştır ve böylece vatan sevgisinin, babası J. Caesar'ın öldürülmesinden dolayı duyduğu özel acı ve kinden daha önemli olduğunu kanıtlamıştır (*Phil.* XIV. 4):

⁸² App., *B.C.* III. 69; Dio Cass., *Hist. Rom.* XLVI. 37. 5; ve 38.1.

“Caesar cum exercitu per se comparato, cum primis pestibus rem publicam liberasset, ne quid postea sceleris oriretur, profectus est ad eundem Brutum liberandum vicitque dolorem aliquem domesticum patriae caritate”.

Cicero bu düşüncesini, Octavianus için *imperator* unvanını önerirken, yeniler (*Phil.XIV. 25*):

“Quid? Caesarem deorum beneficio rei publicae procreatum dubitemne appellare imperatorem? Qui primus Antoni immanem et foedam crudelitatem non solum a iugulis nostris, sed etiam a membris et visceribus avertit”.

(Neden? Tanrıların devlete bir nimet olarak verdiği Caesar’a (Octavianus) *imperator* demekte çekingenlik mi göstereyim? O ki, ilk olarak Antonius’un alçak ve çılgınca zalimliğinden yalnız bizim boğazımızı değil, uzuvlarımızı ve iç organlarımızı da kurtarmıştır.)

Cicero üçüncü kez bu konuya değindiğinde düşüncesini daha ayrıntılı açıklamaktadır (*Phil. XIV. 28*):

“An vero quisquam dubitabit appellare Caesarem (Octavianus) imperatorem? Aetas eius certe ab hac sententia neminem deterrebit, quandoquidem virtute superavit aetatem. Ac mihi semper eo maiora beneficia C. Caesaris (Octavianus) visa sunt, quo minus erant ab aetate illa postulanda; cui cum imperium dabamus, eodem tempore etiam spem eius nominis deferebamus; quod cum est consecutus, auctoritatem decreti nostri rebus gestis suis comprobavit. Hic ergo adulescens maximi animi, ut verissime scribit Hirtius, castra multarum legionum paucis cohortibus tutatus est secundumque proelium fecit. Ita trium imperatorum (sc. A. Hirtius, C. Pansa, C. Caesar Octavianus) populi Romani virtute, consilio, felicitate uno die locis pluribus res publica est conservata”.

(Herhangi bir kimse gerçekten C. Caesar Octavianus’a *imperator* demekte tereddüt edecek mi? Onun erdemi yaşından üstün olduğuna göre, yaşının küçüklüğü elbette hiç kimseyi böyle bir karardan alıkoymayacaktır. Ben her zaman onun, yaşına göre kendisinden beklenilmesi gerekenden çok daha büyük iyilikler yaptığını düşünmüşümdür; ona *imperium* yetkisini verirken, o zaman umudumuzu onun adına bağlıyorduk; o ise adını (yani bizim umudumuzu) simgelerken, yaptığı işlerle (ona yetki sağlayan) kararımızın ne denli doğru olduğunu kanıtladı. Böylece bu yüce ruhlu delikanlı, A.

Hirtius'un en gerçekçi biçimde mektubunda belirttiği gibi, birçok lejyonun ordugahını birkaç *cohors* birliğiyle korumuştur ve başarılı bir savaş yapmıştır. Böylece bu üç komutanın (trium imperatorum) ve Roma halkının erdemi, yargısı ve mutlu alın yazısı sayesinde bir günde ve birkaç yerde devletin esenliği korunmuştur.)

Cicero bu düşüncesini son kez yazılı bir öneri olarak senatoya sunar (*Phil. XIV. 37*):

“Cumque C. Caesar pro praetore, imperator, consilio diligentiaque sua castra feliciter defenderit, copiasque hostium, quae ad castra accesserant, profligarit, occiderit: ob eas res senatum existimare et iudicare eorum trium imperatorum virtute, imperio, consilio, gravitate constantia, magnitudine animi, felicitate populum Romanum foedissima crudelissimaque servitute liberatum”.

(*Propraetor* ve *imperator* C. Caesar Octavianus yeteneği ve özeni sayesinde ordugahını başarılı bir biçimde savunmuştur; ordugaha saldıran düşman birliklerini bozguna uğratmış ve öldürmüştür; bu nedenlerden senato, bu üç imparatorun erdemi, komutanlığı, yeteneği, metaneti, kararlılığı, yüce ruhluluğu ve mutlu alın yazıları sayesinde Roma halkının çok alçakça ve acımasızca bir kölelikten kurtulduğu düşüncesine ve yargısına varmıştır.)

Dio Cassius (*Hist. Rom. XLVI. 38 .1: αὐτοκράτορες....., ὃ τε Καῖσαρ, καίτοι μηδὲ μαχεσάμενος*), Octavianus'a, savaşmadığı halde, askerleri ve senato tarafından *imperator* dendiğini ileri sürmektedir. Kimi zamanımız araştırmacıları (örneğin Merivale, *Rom. Emp. caput. 25*), Cicero'nun, Octavianus'u C. Pansa ve A. Hirtius'la aynı düzeyde tutup *imperator* unvanı önermesinin abartılmış bir övgüden başka birşey olmadığını söylemektedirler. Bunun yanında Octavianus'un Mutina ve Philippi savaşları sırasındaki tutumundan dolayı korkaklıkla suçlandığını görüyoruz (Suetonius, *Vita Augusti*, 10. 4); fakat bu suçlama M. Antonius'tan gelmektedir. Octavianus'un Mutina'da birinci çarpışmaya ön sırada katılmamasının nedeni olasılıkla savaş yönetmek için yeterince deneyiminin olmamasıdır. Daha sonraları da Octavianus'un meydan muharebelerine sağlığı ve başka nedenlerden dolayı katılmadığını, savaşı uzaktan yönettiğini görüyoruz; örneğin Philippi savaşına arkadaşının gördüğü bir düş yüzünden (Plut. *Antonius XXII*) katılmadığını Octavianus'un kendisi otobiyografi kitabında belirtmiştir. Oysa sağlığının çok kötü oluşu nedeniyle katılmadığını düşünmek daha doğru olur (Plut. *Antonius, XXII-XXIII*). Octavianus birinci

Mutina savaşına katılmamış olsa bile, ordusunu konsüllerin emrine vermiş olması yine de Cicero'nun bu övgüsüne, *supplicatio*'ya ve *imperator* unvanına değer olduğunu kanıtlayabilir, çünkü, yukarıdaki kaynaklardan anlaşıldığı gibi, onun Mars Lejyon'u, Dördüncü Lejyon'u ve emekli askerlerden oluşan Yedinci Lejyon'u birinci Mutina savaşının kazanılmasında baş rolü oynamışlardı, dolayısıyla kazanılan yenginin saygınlığı bir ölçüde lejyonların sahibine de atfedilebilirdi.

İ.Ö. 27 Nisan 43 de ikinci Mutina savaşı yapılmıştır. Antonius tam bir yenilgiye uğramıştır ve Alpler'in ötesine çekilmek zorunda kalmıştır⁸³. Bu savaş sırasında konsül A. Hirtius ve bir önceki çarpışmada ağır bir biçimde yaralanmış olan konsül C. Pansa da birkaç gün sonra ölmüştür. Appianos'un anlattığına göre, Octavianus, Hirtius'un ölüsünü Antonius'un karargahından kaçırıp kurtarmıştır ve daha sonra ordugahı kısa bir an için bile olsa ele geçirmiştir (App., B.C. III. 71); sonunda yengiyi kazanan Octavianus'un ordusu olmuştur (ἔκράτουσ ὀί τοῦ Καίσαρος τῆ μάχῃ).

Sonuç olarak şu görüşler ortaya çıkmaktadır:

Asıl adı Octavius olan, Julius Caesar tarafından evlat edinilmesi üzerine, Gaius Julius Caesar Octavianus adını alan, daha sonra İ.Ö. 16 Ocak 27'de kendisine Roma senatosunca *Augustus* adı da verilen ve günümüzde bu adla daha yaygınca tanınan Roma imparatoru, ilk kez ordu kurduğunda on dokuz yaşında olduğunu Ankara Anıtı'nda belirterek, bununla övünmekte ve okuyucu üzerinde etkili olmaya çalışmaktadır. Gerçekten de bu yaş, Roma siyasi ve askeri yaşamında böylesine büyük bir girişim için o zamana değin karşılaşılmayan bir yaştır; Roma siyasi yaşamında ona güvenilmesi zor bir çocuk gibi bakılmasına ve ondan kuşku duyulmasına neden olmuştur; onun büyük isteklerini çabucak elde etmesini engellemiştir. Ama onun, batıl inançlı olmasına ve böylece ayağını denk almasına karşın, yaşının çok üstünde olgunluk, taktik ve sabır sergileyen, bunun yanında hırslı, kararlı ve akıllı, eski Roma törelerine de bağlı bir kişi olduğu görülmektedir. Ayrıca şu gerçeği de gözönünde tutmamız gerekir: Onun yanında Julius Caesar yanlısı birçok deneyimli komutan ve danışmanlar da bulunuyordu; onlar düşünce ve önerileriyle onun başarılı olmasına büyük katkıda bulunmuştur. Hattâ, Octavianus ve M. Antonius'un kendi komutanları aracılığıyla başarıya ulaştıkları görüşü Eskiçağ yazarları arasında yaygındır⁸⁴. Bunun yanında Roma-

⁸³ App., B.C. III. 71-72; Plut., *Antonius*, XVII; Dio Cass., *Hist. Rom.* XLVI. 38. 5-6.

⁸⁴ Plut., *Antonius*, XXXIV. 5.

daki siyasi ortam Julius Caesar düşmanı kimi senatörleri bile, örneğin Cicero'yu, M. Antonius'a karşı onunla işbirliğine zorlamış, böylece askeri ve siyasi güç kazanmasında ona yardım etmiştir.

Octavianus'u özel ordusunu kurmaya iten güç, devleti belirli bir kesimin boyunduruğundan kurtarmak değil, koyu bir Julius Caesarci gibi görünmesine karşın, Julius Caesar'ın geride bıraktığı kalıt ve koltuğa oturmak isteyen M. Antonius'la aralarında gelişen kişisel düşmanlığı silah yoluyla çözmek isteğiydi. O sırada konsül olan M. Antonius onun bu kişisel hak ve isteklerini geri çevirmekle kalmamış, onun kamu yaşamında güçlenmesini de durmadan engellemişti. Octavianus kendi kişisel kararıyla (*privato consilio*), yani resmi olmayan yollardan ordusunu kurmakla yalnız yasaları çiğnemiş, öte yandan en büyük kamu görevlisi olan *consul*'e ait devlet askerlerini komutanlarına karşı başkaldırmaya kışkırtmakla ve büyük para karşılığında onları kendi komutası altına çekmekle, Roma yasalarına göre cezası ölüm olan bir suç işlemiştir (Cicero, *Phil.* III, 14: *Nam si ille consul, fustuarium meruerunt legiones, quae consulem reliquerunt, sceleratus Caesar (Octavianus), Brutus nefarius, qui contra consulem privato consilio exercitus comparaverunt*). Ne ilginçtir ki, Cicero'nun yasal olmayan bir eylemi, yasalara karşı suç işlendiğini açıklamak için kullandığı aynı sözcükleri, Augustus'un kendisi Ankara Anıtı'nda övünerek kullanmaktadır: *exercitum privato consilio.....comparavi*.

Privata impensa, "Kendi kesemden harcamalarda bulunarak" sözüne gelince, Octavius, Julius Caesar'ın öldürülmesi üzerine, Apollonia'dan İtalya'ya dönmesiyle ordu kurması arasında nakit para sıkıntısı çekmiştir. O an için Julius Caesar'ın özel ya da resmi hazinesinden mirasçı olarak nakit para sağlayamamıştır. Çünkü Antonius bu hazinenin çok büyük bir kısmını zimmetine geçirmiştir. Octavianus'un geliri ve gördüğü destek şu yollardan olmuştur:

1 - Julius Caesar'dan miras kalan taşınmaz malların satılmasıyla elde edilen paranın 3/4 ünü, mirasçı olduğu senatoca resmen onayladıktan sonra, alabilmiştir.

2 - Öteki iki kalıtçıya düşen 1/4 payı onlardan borç almıştır.

3 - Başka kaynaklardan faizle borç para almıştır.

4 - Caesar yanlısı kimseler parasal katkıda bulunmuşlardır.

5 - Bunlara ek olarak ordusunu kurduktan ve senatonun yanında Antonius'a karşı ilk girişimlerine başladıktan sonra, Cicero'nun sayesinde devlet kasasından oldukça büyük ölçüde parasal yardım görmüştür. Appianos'a göre, ordu kurarken harcadığı tüm parayı Roma kentinin kasasından almıştır.

6 - Ordu kurarken, askerlerine paralarının hepsini peşin ödememiş, geri kalan paralarını başarılı olmaları durumunda ileride ödeyeceğine söz vererek borçlanmıştır. Askerlere söz verdiği bu para da sonradan Cicero sayesinde devlet kasasından ödenmiştir. Buna ek olarak konsül Antonius'a başkaldırıp Octavianus'un komutası altına giren lejyonlara söz verilen paraların ve ödüllerin de çok büyük bir kısmı yine aynı yolla devlet kasasından ödenmiştir.

7 - Caesar'ın komutası altında çalışmış er ve subaylarla ona minnet borcu olanlar öldürülen komutanlarının öcünü almak için, gönüllü olarak Octavianus'un ordusuna katılmışlar ya da katkıda bulunmuşlardır.

Octavianus, "Bu ordu sayesinde yönetimdeki siyasal bir kesimin boyunduruğu altında ezilen devleti yeniden özgürlüğe kavuşturdum" sözüyle, konsül Antonius'a ve onun yanında resmi ya da resmi olmadan görev alan kişilere karşı ilk silahlı girişimine değinmektedir. Ama elimizdeki kaynaklarda bu küçük ordusuyla onun, M. Antonius'la bir silahlı çatışmaya girdiği konusunda hiçbir kesin belge yoktur. Cicero bile Octavianus'u devleti, senatoyu, senatörleri ve halkı yıkım ya da toplu kıyımdan kurtaran ve M. Antonius'un vurduğu boyunduruktan kurtarıp özgür kılan kahraman olarak sunarken, onun M. Antonius'la İ.Ö. 44 yılının ikinci yarısında ve Mutina savaşının başlangıcına dek herhangi bir zamanda silahlı bir çatışmaya girdiğinden söz etmez. Cicero *Philippicae* söylevlerinde Octavianus için, Augustus da Ankara Anıtında kendisi için bu konuda övgü dolu aynı sözleri kullanmasına karşın, öyle görünüyor ki, İ.Ö. 44 yılının sonuna dek Octavianus bu küçük ordusuyla M. Antonius'a karşı tek bir askeri güç değil, Roma'da oluşan caydırıcı etkenlerin yalnız bir parçası olmuştur; bu küçük ordusuyla bir gövde gösterisi yapmaktan öteye gitmemiştir. Cicero'nun ve Augustus'un sözleri bu bakımdan gerçekte bir ölçüde bağdaşmasına karşın, büyük ölçüde abartılmıştır. Nitekim, yukarıda değindiğimiz gibi, Piso'nun İ.Ö. 6 Ocak 43 günü senatoda Cicero'yu eleştiren konuşması da bizi böyle düşünmeye yöneltmektedir.

Eo nomine (bu nedenle) yani “yönetimdeki siyasal bir kesimin boyunduruğu altında ezilen devleti yeniden özgür kıldığım için” anlamında kullanılmıştır. Cicero da, yukarıda değindiğimiz gibi, senatodan Octavianus için *propraetor*’luk ve *imperium* yetkisi isterken, aynı nedeni ileri sürmüştür. Ama Cicero’nun ona onurlandırıcı övgülerin yanısıra *propraetor*’luk ve *imperium* verilmesini istemesindeki ana amacı onu kendi yanında Antonius’a karşı bir güç ve bağlaşıklık olarak kullanmaktı⁸⁵. Octavianus’un o ana dek Antonius’a karşı yaptığından çok yapabilecekleri göz önüne alınarak bu paye ve yetkilerin ona verilmesi amaçlanmıştı⁸⁶. Nitekim *Phil.*, XI., 20 de *imperium C. Caesari belli necessitas, fasces senatus dedit* tümcesinden, Antonius’a karşı savaşın zorunlu olması üzerine ve bu savaşın koşulları gereği C. Caesar Octavianus’a *imperium* yani askeri yetki verildiği anlaşılmaktadır.

Talihin ne ilginç bir cilvesidir ki, Octavianus (Augustus) yönetimdeki Antonius’a ve yandaşlarına karşı kendi ordusunu kurup devletin yanında savaşmasına karşın, bunların boyunduruğundan devleti kurtardığını iddia etmesine karşın, aradan bir yıl geçmeden, II. Mutina savaşının hemen ardından Antonius’la birlik olup, onun yeniden devlet yönetiminin başına kendisiyle birlikte gelmesini, düşmanlarından *Proscriptio* yoluyla amansız bir biçimde öç almasını ve devlete kendi isteklerini zorla benimsetmesini sağlamıştır.

⁸⁵ App., *B.C.* III. 48.; III. 64-65. Octavianus bunun bilincinde görünmektedir. Bk. dipnot 72. Ayrıca konsül Pansa’nın bu konudaki görüş ve sözleri için bk. App., *B.C.* III. 75.

⁸⁶ Cic., *Phil.* III. 5; bk. dipnot 44.